

Tittel

Utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk gjennom endringen av sameloven § 3-1 - Rettslige virkninger og vern av samisk språk

av Runar Michaelsen

*Liten masteroppgave i rettsvitenskap
ved Universitetet i Tromsø
Det juridiske fakultet
Høsten 2007*

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledning	4
1.1 Forvaltningsområdet for samisk språk	4
1.2 Formål og problemstilling	5
1.3 Temaets aktualitet	6
1.4 Rettskildebildet.....	6
1.5 Metode.....	8
1.6 Historikk.....	9
1.7 Begrensning.....	10
Kapittel 2: Rettslig grunnlag.....	10
2.1 Generelt	10
2.2 Internasjonale rettsregler	10
2.2.1 SP art. 27.	10
2.2.2 Håndhevelse av SP art. 27	13
2.2.3 ILO-169	14
2.2.4 Håndhevelse av ILO-169	16
2.3 Nasjonale regler.....	16
2.3.1 Grl. § 110 a, sameparagrafen.....	16
2.3.2 Håndheving av Grl. § 110 a.	18
2.3.3 Sameloven	18
2.3.4 Hvilket språk?	19
Kapittel 3: Bakgrunnen for utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk	22
3.1 Generelt	22
3.2 Endringen av sameloven § 3-1	22
3.3 Rettslig grunnlag	24
3.4 Saksbehandlingen.....	24
Kapittel 4: Rettslige virkninger av utvidelsen	27
4.1 Generelt	27
4.2 Språklig likestilling	28
4.3 Rettslige virkninger på kommunalt nivå	28
4.3.1 Oversettelse av kunngjøringer og skjemaer	28
4.3.2 Oversettelse av regler	30
4.3.3 Rett til svar på samisk	31
4.3.4 Utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren.....	31
4.3.5 Individuelle kirkelige tjenester.....	32
4.3.6 Rett til utdanningspermisjon	33
4.3.7 Rett til opplæring i samisk	34
4.3.8 Samisk i den kommunale forvaltning.....	36
4.3.9 Håndhevelse	36
4.4 Rettslige virkninger på fylkeskommunalt og regionalt nivå	38

4.4.1 Generelt	38
4.4.2 Forpliktelser	38
4.4.3 Utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet	39
4.4.5 Ofoten tingrett	41
4.4.6 Hålogaland lagmannsrett	43
4.4.7 Frostating lagmannsrett	44
4.4.8 Videregående opplæring	44
4.4.9 Inkonsekvent lovgivning	45
4.4.10 Opplæringsloven og samisk språk	47
4.4.11 Individuell autonomi	48
4.4.12 Håndheving	49

Kapittel 5: Avslutning **50**

5.1. Nødvendig vern	50
5.2. Alternative ordninger	52

Kildeliste **54**

Kapittel 1: Innledning

1.1 Forvaltningsområdet for samisk språk

Forvaltningsområdet for samisk språk er geografisk inndelte områder og består av flere kommuner som ligger i kjerneområdene for den samiske kulturen i Norge. Området defineres i lov om sametinget og andre samiske rettsforhold 12. juni 1987 nr. 56 (sameloven) § 3-1 nr. 1 som ”de kommunene som kongen i forskrift har fastsatt skal inngå i forvaltningsområdet for samisk språk.” Det fremgår av denne forskriften at forvaltningsområdet for samisk språk pr. i dag består av kommunene Kautokeino, Karasjok, Nesseby, Tana, Porsanger, Kåfjord og Tysfjord.

Samelovens språkregler som vi finner i sameloven § 1-5 og lovens kapittel 3 ligger til grunn for opprettelsen av forvaltningsområdet for samisk språk. Disse reglene ble tilføyd ved lov 21. desember 1990 nr. 78, og ble satt i kraft 1. januar 1992. Samisk ble anerkjent som et offisielt språk i Norge på lik linje med norsk ved vedtakelsen av sameloven § 1-5. Dette har grunnlag i Grunnloven § 110 a, som sier at ”det påligger Statens myndigheter å legge til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.”

Samelovens språkregler gir rettigheter om bruk av samisk overfor offentlige organer.

Begrepet ”offentlig organ” er i sameloven § 3-1 nr. 2 definert som ethvert organ for stat eller kommune. Loven retter seg mot lokale og regionale offentlige organer. Det vil si ethvert kommunalt, fylkeskommunalt og statlig organ som har tjenestekrets i, eller tjenestekrets som omfatter kommuner som inngår i forvaltningsområdet, jfr. sameloven § 3-1 nr. 3 og 4.

Loven er utarbeidet med utgangspunkt i ordlyden forvaltningsloven¹ og målloven², men unntakene i forvaltningsloven § 4 og målloven § 2 ble ikke vedtatt i sameloven.

Anvendelsesområdet for sameloven kapittel 3 er dermed noe videre enn hva gjelder for forvaltningsloven og målloven.³

Bakgrunnen for opprettelsen av forvaltningsområdet for samisk språk er et ønske om å styrke den samiske språkbruken og oppnå en likestilling mellom samisk og norsk, både som kommunikasjonsspråk og kulturelementer. Videre var det et utgangspunkt at det offentlige anerkjenner samisk språk som en viktig forutsetning for samenes identitetsforankring,

¹ Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker 10. februar 1967

² Lov om målbruk i offentlig tjeneste 11. april 1980 nr. 5

³ Se Susann Funderud Skogvang: *Samerett*, Universitetsforlaget 2002, side 134

kulturelle kontinuitet og trygghet, ved siden av at det er en del av Norges grunnleggende kulturarv.⁴ Opprettelsen av forvaltningsområdet er et gammelt krav. Samekomiteen av 1956 uttalte i sin innstilling at om samisk språk skal ha muligheter til å bestå, må det være forankret i et samisk kjerneområde.⁵

Hovedhensynet bak opprettelsen av forvaltningsområdet for samisk språk er et ønske om å styrke bruken av samisk språk og legge til rette for særlige regler for bruk av samisk i områder der den samiske kulturen og språket står sterkt. Det ble ansett for å være et stort behov for samiskspråklig kommunikasjon innenfor de kommunene som skulle utgjøre forvaltningsområdet.⁶ Tospråklighet ble ansett som en nødvendighet for at samene skal kunne bevare kontakten med kulturtradisjonene, samtidig som de skal være tilpasset det ikke-samiske samfunn de er en del av. Hensynet til å heve språkets offisielle status for å unngå ytterligere nedtoning av samisk identitetsfølelse ble også vektlagt.⁷ Språkreglene i sameloven kapittel 3 er også ansett for å være prinsipielt viktig fordi det samiske språket må anses som en del av Norges grunnleggende kulturarv. Språket har historisk sett krav på vern.⁸

1.2 Formål og problemstilling

Formålet med oppgaven er å beskrive utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk rettslig. Utvidelsen består i at Forvaltningsområdet fra 2006 ble utvidet til å omfatte Tysfjord kommune i tillegg til de opprinnelige kommunene i Finnmark og Troms som var omfattet fra innføringen av forvaltningsområdet i 1992. Jeg vil sette søkelyset på gjeldende rett og forpliktelsene som følger av utvidelsen. Dette vil bli sett i en viss sammenheng med innføringen og utviklingen av samelovens språkregler i det opprinnelige forvaltningsområdet, men hovedvekten vil bli lagt på disse rettighetenes virkning i utvidelsesområdet og hvilket vern de faktisk gir det lulesamiske språket som ved innlemmingen av Tysfjord kommune, ble introdusert i forvaltningsområdet for samisk språk. Utvidelsen innebærer at språkreglenes territoriale anvendelsesområde omfatter flere samiske språk.

⁴ NOU 1985: 14, side 18

⁵ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 15

⁶ NOU 1985: 14, side 19. Se også Skogvang, side 135

⁷ NOU 1985: 14, side 18 og 19.

⁸ Norsk lovkommentar, note 49 til sameloven kapittel 3.

Problemstillingen er hvilke rettigheter samelovens språkregler representerer gjennom utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk, og hvilket vern disse gir det lulesamiske språket. Videre om dette språket nyter samme vern gjennom språkreglene som nordsamisk, og om hvorvidt lulesamisk språk og kultur har større krav på vern etter norsk lov og folkerettslige regler enn nordsamisk som er et levende språk.

Dette vil også være relevant med tanke på den kommende utvidelsen av forvaltningsområdet til å omfatte Snåsa kommune i Nord-Trøndelag som ligger i det sørsamiske kjerneområdet.

1.3 Temaets aktualitet

Temaet for oppgaven er høyaktuelt med tanke på at innføringen av et forvaltningsområde for samisk språk, og samelovens språkregler, er lovgivning av relativt ny dato. Utvidelsen av forvaltningsområdet er satt i verk i løpet av de siste årene, Tysfjord kommune ble innlemmet med virkning fra 1.1.2006.⁹ Snåsa kommune i Nord-Trøndelag blir en del av forvaltningsområdet fra 1.1.2008.

Temaet er aktuelt i forhold til hvordan innføringen av språkreglene i territorielt begrensede områder, og utvidelsen av dette til kommuner uten umiddelbar nærhet til det øvrige forvaltningsområdet hvor disse reglene er innført, gir næring til en debatt om viktigheten av likestilling av norsk og samisk i disse områdene.

Utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk representerer språkforskjeller innenfor det samiske språket/de samiske språkene, og dette vil kunne få en viss effekt på reglenes virkning i praksis i forhold til om de faktisk vil føre til en styrking og revitalisering av disse språkene.

1.4 Rettskildebildet

Det foreligger svært lite juridisk forskning på det området av sameretten som oppgaven dreier seg om. Virkningene av samelovens språkregler vil vise seg gjennom noe tids praktisering, og kan derfor vanskelig vurderes umiddelbart etter innføringen. Sameretten er i seg selv en relativt ny rettsdisiplin, og fokuset rundt samenes rettigheter har for alvor blitt satt i løpet av de siste 25 -30 årene. Når det gjelder beskyttelsen av det samiske språket gjennom ordningen

⁹ Jfr. FOR 2005-06-17 nr. 656: Ikraftsetting av lov 17. juni 2005 nr. 99 om endring i lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold, jfr. forskrift til sameloven om forvaltningsområdet for samisk språk

med forvaltningsområdet for samisk språk, ble dette vedtatt i 1990¹⁰ og ordningen satt i kraft fra 1.1.1992. Om dette foreligger noe litteratur.¹¹ Med tanke på utvidelsen av forvaltningsområdet som kjernen i problemstillingen, foreligger lite eller ingen forskning. Rettskildebildet er naturlig nok preget av dette forholdet.

De rettskildene som da er naturlig å forholde seg til er sameloven, særlig sameloven kapittel 3, samt lover som står i forhold til denne lovgivningen. Særlig relevant er da lov om grunnskolen og den videregående opplæringa 17. juli 1998 nr. 61 (opplæringsloven) og internasjonale regler i den Europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) og FN konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP). ILO konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (ILO - 169) utgjør også en relevant del av rettskildebildet.

Grunnloven § 110 a, sameparagrafen og Grunnloven § 110 c om statens ansvar for å respektere og sikre menneskerettighetene, utgjør viktige rettskildedefaktorer gjennom å utgjøre det konstitusjonelle grunnlaget for samiske rettigheter.

Videre preges rettskildebildet av lovforarbeider som er utarbeidet under arbeidet med samerettslige spørsmål. Disse forarbeidene danner grunnlaget for de rettigheter som er innført, og som inngår i samerettslig rettsdisiplin.

På mitt problemfelt foreligger noen utredninger fra lovgiverhold i forbindelse med forarbeidene til endringen av sameloven i forkant av utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk. Rettskildebildet er for øvrig sammensatt av forarbeider og politiske dokumenter som til nå er utarbeidet i prosessen med å gi innhold til samiske rettigheter, samt noe generelt arbeid som er utført for å belyse enkelte sider de samiske rettigheters funksjon og anvendelse i praksis.

Ellers vil jeg forholde meg til øvrige uttalelser som berører problemstillingen, både fra lovgiver, og fra andre instanser eller institusjoner som jeg finner relevant i behandlingen av temaet.

¹⁰ LOV 1990-12-21 nr 78: Lov om endringer i sameloven av 12. juni 1987 nr. 56, grunnskoleloven av 13. juni 1969 nr. 24 og domstolloven av 13. august 1915 nr. 5.

¹¹ Susann Funderud Skogvang skriver om dette i sin bok *Samerett*.

1.5 Metode

I behandlingen av samerettslige spørsmål vil internasjonale traktater og konvensjoner stå sentralt i rettsanvendelsen. Dette representerer andre metodiske utfordringer enn de man er vant til fra tradisjonell norsk metode der man tar utgangspunkt i norsk lov, og tolker denne ut fra det tradisjonelle rettskildebildet vi er vant til å forholde oss til.¹²

I forhold til vern av samisk språk vil jeg ta for meg gjeldende rett i samelovens språkregler. For å konkretisere innholdet i disse rettighetene, og det grunnlaget språkreglene i sameloven kapittel 3 gir for vern og revitalisering av samisk språk, og da spesielt de mindre språkene som brukes i utvidelsesområdene av forvaltningsområdet, må man ta utgangspunkt i statens forpliktelser etter Grunnloven § 110 a. Ved tolkningen av denne bestemmelsen er reglene i SP artikkel 27 og språkrettighetene i ILO-169 særlig relevante.

Disse konvensjonene er begge ratifisert av Norge, og SP er inntatt i norsk lov gjennom lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 21. mai 1999 nr. 30 (menneskerettsloven), jfr. § 2 nr. 3.

ILO-169 er ved Norges ratifikasjon av denne konvensjonen, gjort til en del av den norske stats folkerettslige forpliktelser.

Norsk rett bygger på det dualistiske som innebærer at folkerettslige regler anses som gjeldende rett dersom de er inkorporert i, eller transformert til norsk rett ved lov eller vedtak av kompetent myndighet.¹³ Slike folkerettslige regler vil være en tolkingsfaktor for å fastlegge intern rett.¹⁴

I forhold til ILO-169 gir presumpsjonsprinsippet denne konvensjonen betydelig vekt som rettskildefaktor. Lovgivningen må presumeres å være i samsvar med de rettigheter som fremgår av denne konvensjonen. Grunnloven § 110 c som fastsetter myndighetenes plikt til å respektere og sikre menneskerettighetene. Grunnloven § 110 a, sameparagrafen, som fastsetter myndighetenes forpliktelser til å legge til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, kultur og samfunnsliv, legger grunnlaget for at loven er i samsvar med de folkerettslige regler som følger av denne konvensjonen.

¹² Se Skogvang, side 25

¹³ Se Skogvang, side 26

¹⁴ Ot.prp. nr. 45 (2003-2004), side 17

For å konkretisere hvilket vern samisk språk får, og har krav på etter gjeldende lovgivning må man, i tillegg til internasjonal traktatslovgivning, legge vekt på samisk sedvane og rettsoppfatninger. Slik vil man kunne fastlegge innholdet i rettighetene med utgangspunkt i den samiske kulturen.

1.6 Historikk

Samekulturutvalget som ble oppnevnt 17. oktober 1980 fikk i mandat å utrede det prinsipielle grunnlaget for den samiske kultur- og utdanningspolitikk, og å drøfte tiltak som kunne styrke bruken av samisk språk.¹⁵ Utvalget kom med forslag om innføringen av en egen språklov i sin delutredning i NOU 1985:14 ” Samisk kultur og utdanning”. Dette forslaget ble senere vedtatt som samelovens kapittel 3, ved lov 21. desember 1990 nr. 78.¹⁶

Forvaltningsområdet for samisk språk skulle opprinnelig omfatte fem kommuner i Finnmark fylke og en kommune i Troms fylke. Det fremgikk av sameloven § 3-1 nr.1 ved ikrafttredelsen av denne 1.1.1992, at forvaltningsområdet for samisk språk bestod av kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana i Finnmark, samt Kåfjord kommune i Troms.

Bakgrunnen for at disse kommunene ble valgt, var at behovet for samiskspråklig kommunikasjon med det offentlige her ble ansett å være stort. Det ble også lagt vekt på at kommunene i Finnmark utgjør et sammenhengende språkområde som også grenser til tilsvarende områder i Finland.¹⁷ Disse kommunene ligger også i kjerneområdene for den samiske kulturen i Finnmark og Troms.

I 2003 ble det gjort et vedtak i Sametingets plenum om å be Kultur- og kirke departementet legge frem et lovforslag om endring av sameloven § 3-1 slik at Tysfjord kommune kunne innlemmes i forvaltningsområdet¹⁸. I dagjeldende samelov § 3-1 nr. 1 var forvaltningsområdet definert ved at de kommunene som var omfattet var navngitt i bestemmelsen. Navngivningen måtte dermed oppheves slik at andre kommuner kunne innlemmes i forvaltningsområdet for samiske språk. Man måtte endre definisjonen i § 3-1 nr. 1 til å ikke presisere hvilke kommuner som skulle inngå i forvaltningsområdet, og heller innføre en forskriftshjemmel i

¹⁵ NOU 1985: 14, side 7

¹⁶ Se Skogvang, side 131

¹⁷ NOU 1985: 14, side 19

¹⁸ Innst. O. nr. 50 (2004-2005), side 1

bestemmelsen for hvilke kommuner som skal utgjøre forvaltningsområdet. Endringen ville da danne hjemmelsgrunnlaget for utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk.

1.7 Begrensning

Jeg velger å forholde meg til utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk og vil fokusere på revitaliseringen av det lulesamiske språket og hvilket vern språket faktisk får gjennom de rettighetene som følger av at Tysfjord kommune er innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Innlemmingen av Snåsa kommune ved årsskiftet 2007/2008 vil også bli nevnt i forhold til vern av sørsamisk språk.

Jeg avgrenser mot internasjonale traktater om minoritetsspråk¹⁹ som ikke får direkte betydning for rettighetene som er innført gjennom samelovens språkregler, og forholder meg til det regleverket, nasjonalt og internasjonalt, som danner grunnlaget for vern av samisk språk.

Kapittel 2: Rettslig grunnlag

2.1 Generelt

Innføringen av forvaltningsområdet for samisk språk er en løsning for å innfri forpliktelsene til å bevare og legge til rette for utvikling av urfolkskulturen. Gjennom norsk ratifisering av internasjonal traktatslovgivning og intern lovgivning har man tilkjent konkrete rettigheter for å muliggjøre bruk av samisk og styrking av språket.

2.2 Internasjonale rettsregler

2.2.1 SP art. 27.

Ordlyden i den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) art. 27, er ”In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to

¹⁹ European Charter for Regional or Minority Languages og Framework Convention for the Protection of National Minorities

such minorities shall not be denied the right, in community with other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practise their own religion, or to use their own language”.

Denne bestemmelsen er forbildet for Grl. § 110 a, sameparagrafen, og fungerte som en modellbestemmelse ved utformingen av sameparagrafen i Grunnloven. SP ble inkorporert i norsk lov gjennom menneskerettsloven.

Ut av ordlyden i SP art. 27 kan man utlede rettigheter om vern av den samiske kulturen og språk som følge av at bestemmelsen uttrykkelig er rettet mot vern av minoriteter. Det er ikke tvilsomt at samene utgjør en etnisk minoritet i denne sammenheng, og samene er dermed rettighetssubjekt etter denne konvensjonen.

Det er slått fast at det ikke er tvilsomt at SP art. 27 hjemler et krav om positiv særbehandling. Bestemmelsen forplikter også staten til å innføre aktive støttetiltak av økonomisk og annen art for at en minoritet faktisk skal kunne dyrke sin kultur.²⁰

Staten er pliktsubjektet etter bestemmelsene i SP art. 27.

Innholdet i Grl. § 110 a samsvarer med de folkerettslige forpliktelsene som Staten er underlagt etter SP art. 27, og grunnlovsbestemmelsen forsterker de folkerettslige reglene ved at den gir disse reglene grunnlovens styrke i norsk rett.²¹

Problemstillingen blir om SP art. 27 gir samme vern for alle de samiske språkene, altså om lulesamisk, og for øvrig sørsamisk og østsamisk, nyter samme vern etter denne bestemmelsen som nordsamisk. Og kan man begrense retten til et kjerneområde?

I forhold til ordlyden i SP art. 27 må man ta stilling til om samene utgjør en språklig minoritet, eller flere språklige minoriteter i kraft av at samisk består av flere språk eller dialekter. For at språket skal få vern etter bestemmelsen krever den at brukerne må utgjøre en språklig minoritet.

I forhold til det lulesamiske språket må man da avgjøre om lulesamene utgjør en språklig minoritet for å få vern etter SP art. 27. Det samme vil gjelde for de øvrige samiske språkene. I den grad man kan si at samisk er et språk, med forskjellige dialekter er det ikke gitt at alle dialektene får samme individuelle vern som språket i sin helhet. Hva som utløser vern etter SP art. 27 må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle. For å unngå at nyere tids innvandrere skulle påberope seg bestemmelsen, ble uttrykket ”... i de stater hvor det finnes ... minoriteter” tatt

²⁰ NOU 1997: 5, side 16

²¹ NOU 1997: 5, side 17

inn i ordlyden.²² Dette reflekterer at en befolkningsgruppe må ha oppholdt seg på territoriet over noe tid for at bestemmelsen skal gi språklig vern. Samene har hatt territoriell tilknytning til Norge før vår statsdannelse. At språket består av flere forskjellige språk som brukes i forskjellige områder uavhengig av hverandre, og har vært praktisert slik over svært lang tid, tilsier at språkene også må få vern i kraft av at samene som folkegruppe utgjør flere individuelle språklige minoriteter. Ordlyden i art. 27 sier at minoriteter ”skal ... ikke nektes retten til å dyrke sin egen kultur ... eller bruke sitt eget språk”.²³ Ordlydsfortolkning taler for at bestemmelsen omfatter alle de samiske språkene, og gir de ulike språkene selvstendig vern.

Dersom SP art. 27 skal ha realitet i forhold til å gi samisk språk vern som minoritetsspråk, må den gi samme vern til alle de samiske språkene som brukes i Norge.

Det ville være unaturlig dersom SP art. 27 skulle gi vern til samisk som ett språk, da dette i praksis ville medføre at nordsamisk språk vil nyte vern etter bestemmelsen i kraft av at dette er det største og mest utbredte samiske språket. Et vern slikt begrenset vern i forhold til de øvrige samiske språkene ville medføre nordsamisk assimilering av de andre, mindre brukte samiske språkene. Man må dermed gå ut ifra at lulesamisk kan påberope seg vern etter SP art. 27 som minoritetsspråk, i likhet med de øvrige samiske språkene som brukes i Norge. Språkets stilling som truet språk taler dessuten for at dette språket, og andre mindre samiske språk bør ha krav på sterkere vern etter SP art. 27 enn nordsamisk. Nordsamisk er i dag et levende språk i mye høyere grad enn for eksempel lulesamisk. De mindre samiske språkene er truet i større grad enn nordsamisk, og dette er et moment som taler for å gi disse språkene ytterligere vern.

Når det gjelder spørsmålet om man kan begrense retten til et kjerneområde taler avgjørelser fra FNs Menneskerettighetskomité (MRK) for dette. I Lovelace-saken mot Canada²⁴ og Kitok-saken mot Sverige²⁵ har Menneskerettighetskomiteen kommet fram til at rettighetene etter SP art. 27 kan territorielt begrenses. Den første saken gjaldt en indianerkvinne som ville vende tilbake til sitt reservat etter oppløst ekteskap utenfor reservatet. Komiteen kom frem til at kvinnen måtte sies å tilhøre minoritetsgruppen når hun valgte å vende tilbake, og at den canadiske lovgivningen som forhindret henne i dette var i strid med SP art. 27.

²² Skogvang, side 42

²³ Fra den offisielle norske oversettelsen av SP art. 27

²⁴ Communication No. R 6/24, 30. juli 1981, *Sandra Lovelace vs. Canada.*, <http://www.1.edu/humanrts/undocs/session36/6-24.htm>.

²⁵ Communication No. 197/1985, *Kitok vs. Sweden*, <http://sim.law.uu.nl/SIM/Dochohome.nsf?Open>

I Kitok-saken kom Menneskerettighetskomiteen fram til at utestegning av samer fra en sameby var akseptabel dersom samene hadde forlatt byen og tatt opp annen næring enn reindrift. Disse kunne dermed ikke påberope seg vern etter SP art. 27 ved at de hadde forlatt samebyen, og deres rett til reindrift hadde dermed ikke vern etter bestemmelsen slik samene i samebyen hadde.

Denne rettspraksisen tilsier at retten til vern etter SP art. 27 kan begrenses til et kjerneområde der behovet for vern er størst. Ut fra dette kan man utlede at lulesamisk språk og kultur vil kunne påberope seg vern etter SP art. 27 i det lulesamiske kjerneområdet.

2.2.2 Håndhevelse av SP art. 27

For at rettighetene etter Sp art. 27 skal ha realitet må det finnes instrumenter for å håndheve regelverket.

Domstolene er det viktigste instrument for håndhevelse av rettigheter, og kontroll med at myndighetene etterlever forpliktelsene de er pålagt. I forhold til håndhevelse av SP art. 27 er det i Norge adgang til å kreve fastsettelsesdom for at noe er i strid med en internasjonal konvensjon jfr. lov om rettergangsmåten for tvistemål 13. august 1915 nr. 6 (tvistemålsloven) § 54. Skoghøy fremholder om EMK at dersom det foreligger en krenkelse konvensjonen, vil denne ha ”så pass umiddelbare rettsvirkninger at det ut fra hvordan tvistemålsloven § 54 eller blir praktisert, er naturlig å tillate søksmål om dette”. Og videre at ”også i forhold til andre inkorporerte konvensjoner vil spørsmålet om det foreligger konvensjonsbrudd, representere en så viktig mellomstasjon at det er naturlig å tillate at dette kan gjøres til gjenstand for fastsettelsessøksmål”.²⁶

Også FNs Menneskerettighetskomité har etter reglene i SP art. 28 – 45 et tilsynsansvar for å overvåke gjennomføringen av rettighetene etter konvensjonen. Statene har ansvar for å rapportere til Menneskerettighetskomiteen om de tiltak som er truffet for å gjennomføre rettighetene, jfr. art 40 nr. 1. Valgfri tilleggsprotokoll til SP gir klagerett til enkeltpersoner som mener seg utsatt for krenkelser av rettighetene, og art. 41 gir klageadgang for konvensjonsparter.

²⁶ Jens Edwin A. Skoghøy, *Tvistemål*, 2. utgave, Universitetsforlaget 2001, side 283. Se også Skogvang, side 56.

2.2.3 ILO-169

ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater ble ratifisert av Norge 20. juni 1990. Konvensjonen inneholder en definisjon av urfolk i artikkel 1b.²⁷

Høyesterett har i rt. 2001 side 769 uttalt at det ikke er tvilsomt at samene etter denne definisjonen har status som urfolk i Norge (side 791).

Hovedprinsippet i ILO-169 er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet.²⁸

I forhold til språkreglene i ILO-169 er det samene som er rettighetssubjekt. Konvensjonens art. 27 er av spesiell relevans for det samiske språket. Denne bestemmelsen regulerer statens plikt til at utdanningen skal gjennomføres og legges opp i samarbeid med urfolksgruppen, og møte deres særlige behov samt omfatte deres historie, utvikling og kultur. Art. 28 hjemler rettigheter til å lære seg å lese og skrive på sitt opprinnelige språk dersom dette er praktisk mulig, og i art. 28 nr. 3 fremgår det at det skal treffes tiltak for å bevare og fremme utvikling og bruk av de opprinnelige språk for vedkommende folk. Opplæringslovens regler om samiskopplæring er i samsvar med konvensjonen.²⁹

Staten er således pliktsubjekt gjennom sitt ansvar i utdanningssektoren.

En problemstilling som materialiserer seg i forhold til språkbestemmelsene i ILO-169 er om denne konvensjonen hjemler individuelle eller kollektive rettigheter. For å fastslå realiteten konvensjonens språkregler har for vern av samisk språk er det nødvendig å definere rettighetssubjektet.

Ut fra ordlyden er det vanskelig å definere rettighetssubjektet. Konvensjonen taler om ”members of the peoples concerned”, jfr. art. 26, på norsk oversatt med “medlemmer av vedkommende folk”.

²⁷ ”Folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som – uansett deres rettslige stilling – har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner”

²⁸ St.meld. nr. 55 (2000), side 26

²⁹ Se NOU 2000: 3, avsnitt 9.2

Ordlyden i konvensjonen er nokså generell med hensyn til definering av rettighetssubjektet. Ordlyden i art. 27 omtaler rettighetssubjektet som ”vedkommende folk”, jfr. art 27 nr. 1, ”medlemmer av disse folk”, jfr. art. 27 nr. 2, og ”disse folk”, jfr. art. 27 nr. 3.

Når man skal definere rettighetssubjektet må man ta utgangspunkt i hvilken personkrets som har utøvd den bruk som danner grunnlaget for rettigheten, og ta hensyn til sedvaner og rettsoppfatninger innenfor vedkommende urfolksgruppe, jfr. retningslinjene i art. 8. Videre må man legge vekt på hva vedkommende befolkningsgruppe selv ønsker, jfr. art. 6.³⁰

I forhold til språkreglene må man se på hvilket område konvensjonen gir vern, om det er den samiske befolkningen generelt eller om man kan differensiere mellom folkegruppene som bruker de forskjellige språkene. Skal lulesamisk språk, og de øvrige samiske språkene, nyte selvstendig vern etter ILO-169 er man avhengig av at regelverket må kunne omfatte de forskjellige språkene uavhengig av hverandre. Dersom rettighetene etter konvensjonen er ubetinget kollektive, vil den samiske befolkningen som helhet være rettighetssubjekt, og man vil ikke kunne konkretisere vernet av de forskjellige delene av kulturen som fremstår som selvstendige i form av at de bruker forskjellige samiske språk. Dersom man legger til grunn de alminnelige retningslinjene for tolkningen av konvensjonens regler som man finner i konvensjonens del 1 (art. 1 – art.12), vil man kunne komme frem til at rettighetssubjektet avhenger av hvilket objekt som er gjenstand for vern. Etter ordlyden i art. 28 skal barn tilhørende vedkommende folk lære å lese og skrive ”in their own indigenous language or in the language most commonly used by the group to which they belong”. Ordlyden taler for at objektet som er gjenstand for vern er hvert enkelt språk i den grad de brukes i områder uavhengige av hverandre, av medlemmer av urfolksgruppen. Det vil si at lulesamisk må ha krav på selvstendig vern som eget språk, da det er det språket som brukes av den lulesamiske delen av den samiske befolkningen. Skal reglene skal få realitet som effektivt språkvern for samisk språk må man kunne legge til grunn at de gir samme vern for de forskjellige språkene uavhengig av hverandre.

Lulesamisk vil dermed nyte selvstendig vern som minoritetsspråk etter ILO-169, og språkreglene i art. 27 er anvendelig i forhold til å gi den lulesamiske befolkningen rettigheter til bruk og utvikling av sitt språk.

³⁰ Se NOU 1997: 5, side 40

2.2.4 Håndhevelse av ILO-169

ILO (International Labour Organisation) har vedtatt måter å overvåke statenes iverksetting av konvensjonens bestemmelser i sitt land. Statene som har ratifisert konvensjonen forplikter seg til å jevnlig sende rapporter til ILO om hvordan konvensjonens regler blir iverksatt.

Rapportene inneholder informasjon om hvordan konvensjonsbestemmelsene implementeres både i praksis og i lovgivningen.³¹ Disse rapportene blir gjennomgått av en ekspertkomité som vurderer gjennomføringen av konvensjonens bestemmelser i statene, og kommer med innspill og kommentarer om hva som er gjort og hvilke planer statene har i den videre forvaltningen av konvensjonens regelverk. Konvensjonsbrudd vil kunne tas opp i ILOs høyeste organ, Den Internasjonale arbeidskonferanse.³²

Arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner kan klage inn konvensjonsbrudd til ILO, jfr. ILO Constitution art. 24. Saken kan bringes inn for Den Internasjonale Domstol i Haag for endelig avgjørelse, jfr. art. 29 og art. 31.

Rettighetshavere etter ILO-169 har også adgang til å reise sak for de nasjonale domstolene for å sikre at rettighetene ikke krenkes. Dette går frem av ILO-169 art. 12, og gjelder både for enkeltpersoner og deres respektive organer. Dette innebærer at samene i Norge har adgang til å gå til søksmål for nasjonale domstoler for å få prøvd om det foreligger brudd på de rettigheter de har etter konvensjonen.³³

2.3 Nasjonale regler

2.3.1 Grl. § 110 a, sameparagrafen

Sameparagrafen Grl. § 110 a ble tilføyd ved grunnlovsbestemmelse av 28. mai 1988.

Et av hovedhensynene bak bestemmelsen var å gjøre opp for gammel urett som samene har vært offer for. Den fastslår i forpliktende form at tidligere tiders assimileringpolitikk skal ved sameparagrafen være fraveket for godt.³⁴

Sameparagrafen er bygget etter modell av SP art. 27. Tolkningen av denne bestemmelsen vil derfor være av vesentlig betydning for forståelsen av sameparagrafen. Man kan ikke utlede

³¹ Se Guide to ILO Convention No. 169, side 74, <http://www.ilo.org/public/english/standards/norm/egalite/itpp/convention/28.pdf>

³² Guide to ILO Convention No. 169, side 75

³³ Se Skoghøy, side 285

³⁴ NOU 1984: 18, side 432

rettigheter direkte av Grl. § 110 a. Den er en prinsipperklæring hvis innhold er de føringer og forpliktelser den legger på statens politikk. SP art. 27 vil være et viktig tolkingsinstrument ved fastleggelsen av innholdet i sameparagrafen.³⁵

Gr. § 110 a representerer det konstitusjonelle grunnlaget for å innføre regler om vern og revitalisering av samisk språk. Denne bestemmelsen vil være en tungtveiende faktor i tolkingen av disse reglene, og ligge til grunn for de forpliktelser staten har til å sørge for at forutsetningene for at samerettslig regelverk skal fungere etter intensjonene foreligger. I forhold til språkreglene i sameloven vil statens forpliktelser til å lage rammebetingelser for gjennomføringen av disse reglene, samt sørge for at reglene er anvendbare, ha sitt grunnlag i Grunnlovens sameparagraf. Det er statens myndigheter som er pliktsubjekt etter sameparagrafen, jfr. ordlyden som sier at ”det paaligger Statens Myndigheter at lægge til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sitt Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv”. Det vil si offentlige myndigheter på nasjonalt plan.

”Den samiske folkegruppe” er rettighetssubjekt etter ordlyden. Ved utarbeidelsen av bestemmelsen kom Samerettsutvalget av 10. oktober 1980 frem til at dette begrepet omfatter alle samer i Norge uten hensyn til bosted og yrke.³⁶

Problemstillingen er hvilke rammer sameparagrafen har i forhold til å oppfylle ordlyden i bestemmelsen når det gjelder vern av samisk språk. Er alle de samiske språkformene objekt for det vern bestemmelsen representerer, eller det samiske språket generelt, jfr. ordlyden ”sitt Sprog”?

Når sameparagrafen i Grunnloven skal legge til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk må man se på dette som en bestemmelse som generelt verner det samiske språket, og innenfor denne rammen gir vern til alle former språket finns i. Språket er kulturbæreren, og bestemmelsen skal verne samisk kultur uten hensyn til rettighetssubjektets geografiske bosetningsmønster og kulturforskjeller som varierer med bosetningsmønsteret. Grunnloven § 110 a stiller opp minstestandarder for statens forpliktelser overfor den samiske folkegruppe.³⁷ Det fremgår også av forarbeidene til sameparagrafen at den skal omfatte alle samiske dialekter (språk) i Norge, selv om ordlyden omtaler språk i entall.³⁸

³⁵ Se Skogvang, side 94

³⁶ NOU 1984: 18, side 434

³⁷ Se Skogvang, side 95

³⁸ NOU 1984: 18, side 435

Alle de samiske språkene vil dermed ha likt vern etter Grunnloven § 110 a, staten er forpliktet til å legge til rette for at det lulesamiske språket, i likhet med andre mindre samiske språk, får det vernet det har behov for gjennom revitalisering av dette språket.

2.3.2 Håndheving av Grl. § 110 a.

Det er ikke knyttet konkrete sanksjoner til statens forpliktelser etter Grunnloven § 110 a, men det følger av konstitusjonell sedvanerett at norske domstoler har adgang til å prøve grunnlovsmessigheten av formelle lover, plenarvedtak i Stortinget og forvaltningsvedtak. Dette gir domstolene kompetanse til å prøve om statens myndigheter etterlever forpliktelsene som Grunnloven § 110 a pålegger dem.³⁹

I forhold til å håndheve konkrete forpliktelser som denne bestemmelsen har i forhold til vernet av samisk språk, er det mest hensiktsmessige likevel å gå ut ifra at statens myndigheter forholder seg lojalt til Grunnlovens bestemmelser, og ivaretar språkvernet deretter.

Domstolenes muligheter for å påpeke pliktbrudd og reagere på forsømmelser av forpliktelsene etter bestemmelsen, er nokså begrenset med hensyn til at det er vanskelig å utlede konkrete rettigheter ut fra ordlyden i Grunnloven § 110 a.

Samer kan imidlertid påklage krenkelse av bestemmelsen inn for Sivilombudsmannen. Dette vil nok også være den mest praktiske måten å gå frem på for å påpeke, og rydde opp i et pliktbrudd fra statens side.

2.3.3 Sameloven

Sameloven har som formål å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv, jfr. sameloven § 1-1.

Språkreglene i sameloven ble tilføyd ved lov 21. desember 1990 nr. 78 og trådte i kraft 1. januar 1992. Samelovens språkregler finner vi i § 1-5 og lovens kapittel 3. Disse reglene legger til grunn at samisk og norsk er likeverdige språk og skal være likestilte etter de nærmere regler i kapittel 3.⁴⁰ Dette er en lovgivning hvis formål er å legge opp til, gjennom økt bruk og fokus på det samiske språket, å sørge for å legge til rette for at samisk språk fortsatt skal være et levedyktig språk. Den skal styrke språkets stilling i kraft av at det er

³⁹ Se Skogvang, side 110 og 111

⁴⁰ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 46

likestilt med det norske språket, og dermed ikke vil være gjenstand for marginalisering i forhold til norsk språk.

Samelovens språkregler er forutsetningen for innføringen av forvaltningsområdet for samisk språk, og beskriver de konkrete rettighetene den samiske befolkningen har i de områdene der lovgivningen er gjort gjeldende.

Språkreglene inneholder et omfattende regelsett for å legge til rette for bruk av samisk i samfunnslivet i kontakt med offentlige organer. Reglene er begrenset til å gjelde innefor forvaltningsområdet for samisk språk, jfr. sameloven § 3-1 nr. 1, dersom ikke annet fremgår av bestemmelsene eller spesiallovgivning. Noen av reglene har dermed utvidet virkeområde utover forvaltningsområdet for samisk språk, for eksempel § 3-4 om utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet og § 3-8 om rett til opplæring i samisk.

2.3.4 Hvilket språk?

Problemstillingen som viser seg i forbindelse med utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk er om regelverket innebærer at språkreglene automatisk omfatter de språkene som brukes i utvidelsesområdene, på lik linje med nordsamisk som har vært det tradisjonelle språket disse reglene har vært anvendt på.

Samisk består av flere språk og/eller dialekter. I hovedsak nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Disse tre er igjen delt inn i flere dialekter.

Avstanden i den gjensidige forståelsen av disse språkene er så stor at jeg velger å kalle dem språk i stedet for dialekter⁴¹. De har dessuten også forskjellig skriftspråk og grammatikk. Gjennom utvidelsen av forvaltningsområdet oppstår utfordringer i forhold til at språkreglene i sameloven kapittel 3 skal anvendes i områder der de forskjellige samiske språkene brukes. Nordland fylke har samisk befolkning som tilhører alle de tre samiske språkene, og sørsamisk er det språket som brukes i Snåsa.

Det er ikke definert i regelverket hvilket språk reglenes anvendelsesområde omfatter.

Sameloven opererer med begrepet ”samisk språk”, jfr. sameloven § 1-5, der det fremgår at samisk og norsk er likeverdige språk. Heller ikke i sameloven kapittel 3 differensieres det

⁴¹ Forskjellen mellom nordsamisk og lulesamisk er som norsk og svensk, nordsamisk og sørsamisk står like langt fra hverandre som norsk og islandsk, jfr. NOU 1985: 14, side 17.

mellom de ulike samiske språkene. Ordlyden i § 3-1 nr. 1 er ”forvaltningsområdet for samisk språk”. At reglene omfatter flere språk går ikke frem av ordlyden. I forarbeidene til samelovens språkregler fremgår det at med samisk menes alle de samiske språk, men det foreslåtte forvaltningsområdet ligger innefor det nordsamiske området og omtale av samisk språk i de regler som bare gjelder forvaltningsområdet, må forstås som nordsamisk.⁴² Kan man da legge til grunn at det er det lulesamiske språket som er gjenstand for forvaltning etter språkreglene i lulesamisk område, og på samme måte sørsamisk språk i sørsamisk område?

Noen klar hjemmel for dette foreligger ikke. Imidlertid ville det være unaturlig at det nordsamiske språket, som er det mest utbredte samiske språket, skulle gjøres gjeldende i lulesamisk og sørsamisk distrikt. Dersom man legger til grunn at det dreier seg om ett språk med flere dialekter, vil det være enklere å hjemle bruken av de forskjellige dialektene der disse brukes, i forhold til ordlyden i sameloven.

Av forarbeidene kan man få forståelsen av at nordsamisk brukes for de reglene som bare gjelder i forvaltningsområdet, mens for regler med utvidet virkeområde omfattes også de øvrige samiske språkene.⁴³ Dette har nok sammenheng med at forvaltningsområdet for samisk språk ved opprettelsen bare omfattet nordsamisk område.

Å tolke ordlyden i sameloven §§ 1-5 og 3-1 innskrenkende til å kun gjelde ett språk, og da nordsamisk som har vært det tradisjonelle språket i forvaltningsområdet for samisk språk før utvidelsen, vil ikke være riktig. Man må legge til grunn en utvidende tolkning av ordlyden på bakgrunn av at det må ha vært lovgivers intensjon ved vedtakelsen av denne lovgivningen at man skulle kunne differensiere mellom de forskjellige samiske språkene ut fra hvilket område regelverket skal anvendes i. En viss støtte for dette synet finner man i opplæringslovens definisjon av samisk språk. Her fremgår det av § 6-1 annet strekpunkt at samisk defineres som nordsamisk, sørsamisk eller lulesamisk.

Dette medfører som konsekvens at ved anvendelsen av reglene om samiskopplæring i opplæringsloven har man en hjemmel til å differensiere mellom de forskjellige samiske språkene. Ved gjennomføring av undervisning etter disse reglene, kan man legge til grunn at språket som skal være gjenstand for opplæringen, avhenger av hvilket samisk språk som

⁴² Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 45

⁴³ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 45

brukes i det aktuelle området. Opplæringsloven står i direkte sammenheng med samelovens regler om rett til opplæring i samisk, jfr. sameloven § 3-8 annet ledd.

Ser man dette i sammenheng med anvendelsen av de øvrige regler i sameloven kapittel 3 vil det være unaturlig at denne differensieringen ikke gjelder for disse bestemmelsene også. Det ville ikke være naturlig dersom undervisning foregår på ett samisk språk, mens man ved å utøve retten til å benytte seg av samisk overfor offentlige organer må anvende et annet samisk språk. Reglene i samelovens språkkapittel ville da ikke være mulig å anvende.

I spørsmålet om man skal foreta en utvidende tolkning av "samisk språk" i ordlyden i sameloven § 1-5 og 3-1 må man også legge til grunn samiske sedvaner. Det er da det sedvanlige språket i det aktuelle området som er gjenstand for språkrettighetene. I lulesamisk område vil da lulesamisk språk være det sedvanlige språket. Det samme vil gjelde for sørsamisk språk i sørsamisk område. Denne oppfatningen vil også være i samsvar med ILO-169 art. 28 nr. 1 der det fremgår av den norske oversettelsen at "barn tilhørende vedkommende folk skal, når det er praktisk mulig, lære å lese og skrive på sitt eget opprinnelige språk, eller på det språk som er mest brukt av gruppen de hører til". Og videre fremgår det av art 28. nr. 3 at "det skal treffes tiltak for å bevare og fremme utvikling og bruk av de opprinnelige språk for vedkommende folk".

Også i forhold til SP art. 27 vil det være mest naturlig å differensiere mellom språkene da det klart fremgår av denne bestemmelsen at samene som minoritet ikke skal nektes retten til å dyrke sin egen kultur og bruke sitt eget språk. Det er språket som er kulturbæreren, og i den lulesamiske kulturen utgjør det lulesamiske språket dette. Sørsamisk språk ligger til grunn for den sørsamiske kulturen. Det ville dermed stride mot disse folkerettslige bestemmelsene dersom beskyttelsen og retten til bruk av samisk skulle begrenses til bare å gjelde ett språk, når det er flere språk som bærer den samiske kultur, og disse brukes i forskjellige områder uavhengig av hverandre. Hvilket av de samiske språkene som er gjenstand for språkreglenes forvaltning må derfor avhenge av hvilket område regelverket skal anvendes i, og hvilken del av den samiske kulturen man forholder seg til.

I forarbeidene til samelovens språkregler er det uttalt at en utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk må vurderes i lys av hvordan reglene har virket over noe tid.⁴⁴ At lovgiver her har tatt høyde for at en eventuell utvidelse vil omfatte områder der andre samiske språk enn nordsamisk brukes, må man kunne anta. Dersom forpliktelsene staten er pålagt etter

⁴⁴ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 15

innholdet i Grunnloven § 110 a skal oppfylles, må dette innebære at det gjennom å innlemme andre samiske språk i forvaltningsområdet, legges til rette for utvikling og revitalisering av også disse språkene. Statens forpliktelser vil ikke være oppfylt dersom språkreglene ikke skulle kunne gjøres gjeldende for de ulike samiske språkene, da dette ville medføre at de deler av den samiske kulturen som bygger på et annet språk enn nordsamisk ikke ville få det vern den har krav på gjennom grunnlovfesting av samiske rettigheter i Grunnloven § 110 a. På denne bakgrunn må man legge til grunn at ”samisk språk” slik det defineres i sameloven, omfatter alle de forskjellige språkene, og anvendelsen av dem i forhold til samelovens språkregler vil variere ut fra hvilket område reglene skal anvendes i.

Kapittel 3: Bakgrunnen for utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk

3.1 Generelt

Da lovgivningen om forvaltningsområdet for samisk språk trådte i kraft 1. januar 1992 var, som nevnt, intensjonene at en utvidelse av språkområdet kunne vurderes i lys av hvordan reglene har virket over noe tid. Det var på dette tidspunkt bare kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Tana og Porsanger i Finnmark, samt Kåfjord kommune i Troms som utgjorde språkområdet.

3.2 Endringen av sameloven § 3-1

Sametingsrådet som er Sametingets ”regjering”, og står for den daglige politiske virksomheten, gjennomførte i mai 2002 en undersøkelse i seks kommuner⁴⁵ utenfor forvaltningsområdet for samisk språk der kommunene ble spurt om de ønsket å bli omfattet av språkreglene i sameloven.⁴⁶ Tysfjord kommune stilte seg positiv til dette. Dermed ble det 25. februar 2003 gjort et enstemmig vedtak i Sametingets plenum om å be Kultur- og kirke departementet legge frem et lovforslag om endring av sameloven § 3-1 slik at Tysfjord

⁴⁵ Undersøkelsen omfattet kommunene Tysfjord, Snåsa, Skånland, Evenes, Tjeldsund og Lavangen, jfr. Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 1

⁴⁶ Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 1

kommune kunne søke om innlemming i forvaltningsområdet for samisk språk.⁴⁷ Kultur- og kirke departementet stilte seg positiv til dette forslaget.⁴⁸

Sameloven § 3-1 ble dermed endret ved lov av 17. juni 2005 nr. 99.

Før endringen var forvaltningsområdet for samisk språk i § 3-1 nr. 1 definert som ”kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger, Tana og Kåfjord”.

Bestemmelsens ordlyd måtte dermed endres slik at det ikke lenger skulle presiseres i loven hvilke kommuner som utgjør forvaltningsområdet for samisk språk. Isteden ville man ha inn en forskriftshjemmel i bestemmelsen der det fremgår at Kongen i forskrift fastsetter hvilke kommuner som skal omfattes av forvaltningsområdet, jfr. gjeldende § 3-1 nr. 1 i sameloven. Under saksbehandlingen i Kultur- og kirke departementet ble det fra departementet argumentert med at det er mer tjenlig å ha en forskriftshjemmel da en innlemming på sikt ville være aktuelt for flere kommuner, og det er da lovteknisk sett upraktisk å måtte endre loven for hver gang språkområdet skulle utvides. På denne måten trenger man ikke å belaste lovbehandlingsapparatet. Det ble også lagt til at bakgrunnen for å etablere en forskriftshjemmel i § 3-1 nr. 1, at man ville synliggjøre forskriftshjemmelen som en egen regel, og at en forskriftshjemmel lovteknisk sett ikke hører hjemme i en regel om definisjoner.⁴⁹ Dette ble støttet fra Justisdepartementet. Det ble videre fra departementets side lagt til grunn at det er en forutsetning ved prosedyren for innlemming at de respektive kommunene først fatter vedtak om å inngå i språkområdet.⁵⁰ Dette vil være en naturlig følge av hensyn til den kommunale autonomien, og respekt for lokalt selvstyre i forvaltning av kommunale fellesinteresser, jfr. lov om kommune og fylkeskommuner (kommuneloven) 25. september 1992 nr. 107 § 1. Avgjørelsen må tas av kommunestyret, jfr. kommuneloven § 6, og den statlige innblanding i prosessen vil være avhengig av om den tilsynsplikt staten har etter kommuneloven § 59, vil bli iverksatt som følge av at reglene om kontroll av avgjørelsens lovlighet i § 59 nr. 1 blir utløst.

⁴⁷ Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 1

⁴⁸ Jfr. Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 1

⁴⁹ Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 2

⁵⁰ Jfr. Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 1 og 3

3.3 Rettslig grunnlag

Forslaget om endring av sameloven måtte ses i sammenheng med samepolitikken og gjeldende norsk lovverk og internasjonale avtaler om minoritetsvern.⁵¹ Grl. § 110 a ble her lagt til grunn og fremsatt som bærebjelken i argumentasjonen med hensyn til at staten etter denne bestemmelsen er pålagt å legge forholdene til rette for at det samiske folket kan sikre og utvikle sitt språk, kultur og samfunnsliv.⁵²

3.4 Saksbehandlingen

I proposisjonen fra Kultur- og kirke departementet er det drøftet hvilken lovteknisk form som er forsvarlig å benytte ved endringen av § 3-1 nr. 1 i sameloven. I høringsnotatet fra departementet ble det lagt frem forslag om å endre ordlyden i sameloven § 3-1 til ”Innenfor forvaltningsområdet for samisk språk skal enhver ha samiske språkrettigheter etter bestemmelsen i dette kapitlet. Kongen fastsetter i forskrift hvilke kommuner som skal inngå i forvaltningsområdet for samisk språk.”⁵³ Forslaget var å fjerne definisjonen av forvaltningsområdet der kommunene som inngår ble navngitt. Utdannings- og forskningsdepartementet ville holde fast på den gamle ordning, det vil si avgrense rekkevidden av bestemmelsen slik at dagjeldende definisjon av samisk distrikt ble beholdt i opplæringsloven, fordi endringen ellers ville medføre at forvaltningsområdet for samisk opplæring også ble utvidet.⁵⁴ Dette ville kreve en endring i opplæringsloven § 6-1 slik at definisjonen av samisk distrikt får samme ordlyd som dagjeldende definisjon i sameloven § 3-1 nr. 1.⁵⁵ Altså var forslaget fra Utdannings- og forskningsdepartementet at en utvidelse av forvaltningsområdet ikke skulle få konsekvenser for opplæring i samisk. Reglene for dette skulle beholdes i sin gamle form, og avgrenses til å kun gjelde i det opprinnelige forvaltningsområdet.

Imidlertid ble ikke dette tatt hensyn til ved endringen, og Justisdepartementet støttet forslaget om å ta ut listen over kommunene som utgjorde forvaltningsområdet for samisk språk, og heller regulere dette i forskrift. Justisdepartementet pekte imidlertid på at første punktum i

⁵¹ Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 1

⁵² Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 1

⁵³ Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 2

⁵⁴ Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 3

⁵⁵ Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 2

utkastet til ny § 3-1 kunne gi inntrykk av å innskrenke virkeområdet til sameloven kapittel 3 siden enkelte av reglene her går utover forvaltningsområdet for samisk språk, og foreslo at første punktum ble tatt ut.⁵⁶ Justisdepartementets syn var at det ville vært bedre å slå sammen forslag til ny § 3-1 med den gamle § 3-1, slik at en ikke trengte å omnummerere paragrafer eller innføre bokstavnnummer.⁵⁷

Kultur- og kirke departementet falt dermed ned på å endre § 3-1 til å innta en forskriftshjemmel om at Kongen i forskrift fastsetter hvilke kommuner som inngår i forvaltningsområdet som egen regel i § 3-1 nr. 1.

Norsk språkråd, som var en av høringsinstansene, påpekte vanskeligheter ved prosedyren for innlemming av nye kommuner og stilte spørsmål ved om ikke konsekvensene av prosedyren bør vurderes nærmere. De viste til at det er gitt inntrykk av at et enkelt vedtak i kommunestyret vil være tilstrekkelig for at kommunen blir en del av forvaltningsområdet, og mente videre at det burde vurderes nærmere hvilke følger et slikt prinsipp har ved skiftende politisk flertall. Språkrådet mente at det kunne være grunn til å avklare dette på prinsipielt grunnlag fordi det dreier seg om divergerende og følelsesmessige standpunkt, og om store overføringer til kommunene i forvaltningsområdet.⁵⁸

Språkrådet påpekte i sitt høringsutkast noen prinsipielle og sentrale problemstillinger med denne lovendringens konsekvenser. Lovendringens faktiske virkning er at det skal ikke mer til enn et vedtak i kommunestyrene for å bli innlemmet i forvaltningsområdet.

Proseduren vil være slik at kommunestyret i den aktuelle kommunen vedtar at de vil omfattes av språkområdet, og dette diskuteres således med Sametinget. Videre blir det lagt frem forslag om innlemmelse av kommunen for departementet, som vil følge opp forslaget med å vurdere endring av forskriften om hvilke kommuner som skal innlemmes i forvaltningsområdet.⁵⁹ Det endelige vedtaket blir gjort av regjeringen ved kongelig resolusjon.

Spørsmålet blir da om man bør begrense den kommunale autonomien i forhold til å fatte et vedtak som har store konsekvenser i kommunen og for kommunale, fylkeskommunale og regionale organer og institusjoner.

⁵⁶ Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 3

⁵⁷ Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 3

⁵⁸ Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 2 og 3

⁵⁹ Se Ot.prp. nr. 38 (2004-2005), side 3

Alternativet vil være at staten pålegger kommunen forpliktelser gjennom å innføre en lovgivning som skal gjelde i kommunen, eller velger å ikke innføre slik lovgivning på tross av et eventuelt kommunalt ønske om å være omfattet av lovgivningen.

Jeg ser umiddelbare betenkeligheter med begrense kommunens selvbestemmelse ved avgjørelsen av om den vil være omfattet av et regelverk som har så store administrative konsekvenser for kommunen.

Det fremgår av kommuneloven § 1 at lovens formål er ”å legge til rette for et funksjonsdyktig kommunalt ... folkestyre, og for en rasjonell og effektiv forvaltning av de kommunale ... fellesinteresser innenfor rammen av det nasjonale fellesskap og med sikte på en bærekraftig utvikling”. Denne bestemmelsen antas imidlertid ikke å ha selvstendig rettslig betydning utover det som også i dag følger av den etablerte forståelse av det kommunale selvstyrets formål og rammer.⁶⁰

Et vedtak etter kommuneloven § 6, jfr. forvaltningsloven § 2 om å bli omfattet av forvaltningsområdet for samisk språk vil ha konsekvenser for organer og institusjoner utenfor kommunen. Men vedtaket er ikke endelig for innføringen av lovgivningen. Denne avgjørelsen vil bli tatt av regjeringen der det fremmes en kongelig resolusjon om innlemmelse der reglene i forvaltningsloven kapittel 7 om forskrifter kommer til anvendelse.⁶¹ Det er dermed ikke slik at et vedtak i kommunestyret om å søke om innlemmelse i forvaltningsområdet har virkning for den faktiske iverksettelsen av regelverket før departementet har behandlet søknaden. Regjeringen har således siste ord i saken.

Det ville være mer betenkelig dersom det kommunale selvstyret ikke ble tatt hensyn til i en innlemmingsprosess. Dersom departementet skulle innføre lovgivningen i sameloven kapittel 3 uten å involvere den aktuelle kommunen, ville dette være i strid med hensynet til kommunalt selvstyre.

Slik balanseringen er nå tar departementet den endelige avgjørelsen. Dette er da forenelig med hensyn til at innføringen av regelverket medfører forpliktelser også utenfor kommunen. Hensynet til det kommunale selvstyret er ivaretatt gjennom at regelverket ikke innføres i en kommune uten at denne aktivt har tatt standpunkt til om den vil omfattes av regelverket i

⁶⁰ NOU 1993: 13, side 345

⁶¹ Jfr. høringsbrev om endring i samelovens kap. 3,

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/dok/hoeringer/hoeringsdok/2004/Horing-forslag-om-endring-i-samelovens-kapittel-3/1.html?id=96347>

sameloven kapittel 3, gjennom vedtak i kommunestyret om å søke om innlemmelse i forvaltningsområdet for samisk språk.

Denne balanseringen er også mest forenelig med det faktum at utvidelse av forvaltningsområdet vil, som for Tysfjord og Snåsas vedkommende, innebære introduksjonen av flere samiske språk i forvaltningsområdet. En utvidelse av forvaltningsområdet som også innebærer en utvidelse til å omfatte flere språk, vil medføre utvidede administrative konsekvenser sammenlignet med en utvidelse innefor områder der man ikke involverer flere språk. Det er da mest hensiktsmessig at en slik avgjørelse blir tatt på statlig hold, etter en vurdering av ønske om innlemmelse i forvaltningsområdet.

Staten skal legge til rette for utvikling av den samiske kultur og språk, jfr. Grunnloven § 110 a, og en avgjørelse om utvidelse av forvaltningsområdet etter ønske fra lokalt hold vil reflektere de forpliktelser staten har gjennom denne bestemmelsen, og vurderes med tanke på å ivareta hensynet til samiske sedvaner, rettsoppfatninger og ønsker. Når staten skal sørge for vern av den samiske kulturen etter Grunnloven § 110 a, omfatter dette alle sider av kulturen og dermed alle språk. Og selv om dette skulle tilsi at staten vil kunne innføre aktivt språkvern uavhengig av hvilken lokal støtte dette har, er det mest forenelig med oppbyggingen av den forvaltningsmessige strukturen i Norge at vedtak som dette, i saksbehandlingsprosessen, involverer de berørte organer på de forskjellige nivåer, jfr. reglene i forvaltningsloven kapittel 7 om forskrifter.

Kapittel 4: Rettslige virkninger av utvidelsen

4.1 Generelt

Utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk til å omfatte Tysfjord kommune⁶² representerer et nytt perspektiv på språkreglene i samelovens anvendelsesområde. Fra før har forvaltningsområdet, som nevnt, omfattet kommuner der det nordsamiske språket er det dominerende og stort sett det eneste samiske språket som blir brukt.

⁶² Jfr. lov 17. juni 2005 nr. 99: Lov om endring i lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold

Ved å utvide forvaltningsområdet for samisk språk til å også omfatte Tysfjord kommune i Nordland fylke, blir et nytt samisk språk introdusert i anvendelse av språkreglene i sameloven kapittel 3. Den samiske befolkningen i Tysfjord består i hovedsak av lulesamer som bruker det lulesamiske språket. Tysfjord kommune utgjør sammen med Hamarøy kommune kjerneområdet for den lulesamiske kulturen.

Fra årsskiftet vil også Snåsa kommune i Nord-Trøndelag omfattes av forvaltningsområdet for samisk språk. Denne kommunen utgjør kjerneområdet for den sørsamiske kulturen og det sørsamiske språket som brukes her vil da introduseres i forvaltningsområdet.

4.2 Språklig likestilling

De rettslige virkningene som inntreffer ved utvidelsen av samisk språk er først og fremst at offentlige organer i utvidelsesområdet blir bundet av samelovens språkregler. I områder som omfattes av forvaltningsområdet skal det være full likestilling mellom samisk og norsk i offentlig forvaltning. Sameloven kapittel 3 gir særlige rettigheter til innbyggerne i forvaltningsområdet.

Reglene gir ikke samisk språk høyere status enn norsk, men likestiller de to språkene gjennom innføring av regler som sørger for at samisk skal kunne anvendes på lik linje med norsk innenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

Regelverket gjelder i første omgang på kommunalt nivå, men også for fylkeskommunene og statlige regionale organer som betjener de innlemmede kommunene, får innføringen av samelovens språkregler regler konsekvenser. Det vil si at med denne utvidelsen er samelovens språkregler gjeldende i alle de tre nordlige fylkene i Norge, samt i Nord-Trøndelag fylke fra 1.1.2008.

4.3 Rettslige virkninger på kommunalt nivå

4.3.1 Oversettelse av kunngjøringer og skjemaer

Sameloven § 3-2 inneholder regler om at kunngjøringer fra offentlige organer som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen skal skje både på norsk og samisk. Videre er det regler om at skjema til bruk overfor et offentlig lokalt eller regionalt offentlig organ skal foreligge både på norsk og samisk.

Dette innebærer en plikt for kommunen å sørge for at kunngjøringer til befolkningen i kommunen presenteres på samisk i tillegg til norsk. Det er imidlertid slik at dette begrenses til å gjelde avisannonser, avisoppslag i en avis som alminnelig leses i området, samt plakatoppslag og lignende.⁶³

Skjemaer og rettleddninger til utfylling av skjemaer til bruk overfor offentlige organer i kommunen skal oversettes til samisk. Dette begrenses i første omgang til å gjelde skjemaer og rettleddninger som er utarbeidet av offentlige organer i kommunen.⁶⁴ Bakgrunnen for denne begrensningen er det store antall skjemaer befolkningen i en kommune kan benytte seg av i forskjellige sammenhenger, og de kostnadmessige konsekvenser det ville hatt dersom alle skjemaer til bruk overfor offentlige kommunale organer skulle oversettes.⁶⁵ For eksempel i helsevesenet hvor det foreligger store mengder skjemaer til diverse bruk.

Denne begrensningen gjør det også mulig for Tysfjord og Snåsa kommuner å oppfylle kravet i sameloven § 3-2. Her innebærer reglene en plikt for kommunene til å sørge for at slike skjemaer og rettleddninger foreligger på henholdsvis lulesamisk og sørsamisk, til bruk for den samisktalende befolkningen i disse områdene. Det ville dermed by på uforholdsmessige arbeidsmengder og kostnader dersom alle skjemaer til bruk overfor offentlige organer i en kommune skulle oversettes. En del slike skjemaer vil fra før være oversatt til nordsamisk i det øvrige forvaltningsområdet, for eksempel søknadsskjemaer til NAV (arbeids- og velferdsetaten).

Uten begrensningen i regelen måtte slike skjemaer oversettes til enda to samiske språk for å betjene de samiske befolkningsgruppene i de kommunene det gjelder. Dette ville representert svært mye ekstraarbeid med hensyn til å oppfylle forpliktelsen i sameloven § 3-2.

Det er imidlertid uttalt i forarbeidene til språkreglene at regelen om at skjema skal foreligge både på norsk og samisk kan iverksettes etter hvert som oversetting blir gjennomført, og at kostnadene ved dette da kan fordeles over tid.⁶⁶

Når regelen vil ikke får umiddelbar virkning i kommunene, men kan settes i verk etter hvert som forholdene ligger til rette for det, får man en mulighet til å gi denne reglen realitet gjennom å kunne bruke tiden til hjelp for å kunne oppfylle forpliktelsene i denne regelen.

⁶³ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 30

⁶⁴ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 30

⁶⁵ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 30

⁶⁶ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 30

4.3.2 Oversettelse av regler

Når det gjelder sameloven § 3-2 første ledd fremgår det av denne bestemmelsen at lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen skal oversettes til samisk. Det er opp til det enkelte forvaltningsorgan å gjennomgå regelverket og avgjøre om dette skal oversettes til samisk.⁶⁷

Nå er det slik at etter forarbeidene skal oversettelsen vanligvis skje til nordsamisk, og regelverk som spesielt retter seg mot den samiske befolkningen i områder med lulesamisk eller sørsamisk som språk, skal oversettes til de respektive språkene.⁶⁸ Dette er imidlertid en regel som gjelder for hele landet, og representerer således ingen endring i de kommunene og fylkeskommunene som er gjenstand for utvidelsen av forvaltningsområdet i forhold til hvordan det var før disse ble omfattet av forvaltningsområdet.

Virkingen er at kostnadene forbundet med oversettelser av regler som et forvaltningsorgan finner nødvendig å oversette, skal dekkes av det respektive organ.⁶⁹

Da dette ikke følger som noen forpliktelse av å bli innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk, kan det tenkes at fokuset rundt behovet for å få diverse lover og forskrifter oversatt til samisk blir større i de kommunene som er innlemmet og skal innlemmes gjennom utvidelsen av forvaltningsområdet, og at man dermed vil bruke ressurser på dette. Det er uansett et positivt trekk gjennom at slikt fokus vil være med på å øke rettsikkerheten for den samiske befolkningen, og øke deres tillitt til lovgiver gjennom at det er enklere for dem å benytte seg av regler som er oversatt til deres respektive samiske språk. Det faktiske behovet for å få oversatt regler og forskrifter til samisk vil være større i disse kommunene enn ellers, og en lovfestet rett til å få regelverk oversatt til sitt språk, representerer en viktig anerkjennelse av samisk behov og mulighet for å kunne utøve sine rettigheter på sitt eget språk, ut i fra sin konkrete språklige forståelse av regelverket.

Dette er også viktig i med hensyn til samenes utvidede rett til bruk av samisk i rettsvesenet, jfr. sameloven § 3-4. Regelen om oversettelse av lover og forskrifter til samisk gir større realitet til disse bestemmelsene og vil være med på å utvikle det fulle potensialet i bestemmelsen i forhold til å faktisk kunne gjennomføre reglene og samtidig ivareta den rettsikkerhet som man må kunne forvente at rettsvesenet skal representere. Når samisk og norsk er likestilte språk er det en viktig del av det samiske språkvernet at man har mulighet til

⁶⁷ Se Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 46

⁶⁸ Se Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 46

⁶⁹ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 32

å bruke språket sitt ved anvendelse av lover og forskrifter. Og i forhold til vern av de mindre samiske språkene som lulesamisk og sørsamisk er det svært viktig at regelverk forligger også på disse språkene, da revitaliseringen av disse språkene vil bli mer effektiv dersom brukerne av språkene kan føle at deres rettsikkerhet blir ivaretatt også gjennom bruk av språket.

4.3.3 Rett til svar på samisk

Denne rettigheten fremgår av sameloven § 3-3. Den innebærer på kommunalt nivå en rett til å henvende seg til et lokalt offentlig organ på samisk, og få svar på henvendelsen på samisk, jfr. § 3-3 første ledd.

Pliktsubjektet er definert som ethvert kommunalt, fylkeskommunalt og statlig organ som har tjenestekrets som omfatter en kommune eller deler av en kommune i forvaltningsområdet for samisk språk, jfr. definisjon i § 3-1 nr. 3. Rettighetssubjektet er ”den som”, altså enhver, som henvender seg på samisk til et slikt organ, jfr. § 3-3 første ledd. Regelen gjelder for organer med kontor i kommunen, for eksempel ligningskontor, NAV, rådhus osv. Regelen i første ledd gjelder her både muntlig og skriftlig. Bakgrunnen for dette er at svært mange henvendelser vil være muntlige, og språkregler som ikke gir rett til muntlig bruk vil bli oppfattet som unødig restriktiv og til liten hjelp i konkret kontakt med myndighetene.⁷⁰

Organene som omfattes må dermed sørge for å ha kompetanse i samisk. Det er ikke nødvendig at alle ansatte behersker samisk, men organet må sørge for at henvendelser på samisk blir besvart på samisk.⁷¹ Kompetansen må foreligge i stor nok grad til å kunne ivareta interessene til de som henvender seg på samisk.

I Tysfjord kommune må kompetansen som organene er forpliktet til å ha etter bestemmelsen foreligge på lulesamisk for at denne bestemmelsen skal kunne være anvendbar i området.

4.3.4 Utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren

Det fremgår av sameloven § 3-5 at de som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet, har rett til å bli betjent på samisk.

⁷⁰ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 17

⁷¹ Se Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 47

Dette innebærer at personer som snakker samisk har rett til, om ønskelig, å bli betjent på samisk i sin kontakt med nevnte institusjoner. Lokale og regionale helse- og sosialinstitusjoner er pliktsubjekt etter bestemmelsen. Begrepet ”å bli betjent” innebærer ikke at vedkommende kan kreve at ansatte i disse institusjonene skal kunne snakke samisk. Bestemmelsen må leses slik at dens formål er ivaretatt dersom den samisktalende får benytte tolk i kommunikasjon med de ansatte.⁷² Bestemmelsen forplikter at det i det minste må eksistere en tolketjeneste som kan benyttes ved kontakt med disse institusjonene på samisk. Men selv om det foreligger en tolketjeneste bør det på sikt legges til rette for, og bli gitt, opplæring i samisk til ansatte i helse- og sosialinstitusjonene.⁷³ Særlig på kommunalt nivå vil det være en fordel om kommunikasjonen mellom samisktalende og institusjonens ansatte kan foregå på umiddelbar samisk og ikke via en tolk. Når for eksempel samisktalende havner på syke- og aldershjem er det kommunens forpliktelse at disses rettigheter og interesser etter sameloven § 3-5 blir ivaretatt, og det i så måte viktig å etterstrebe at ansatte i slike institusjoner skal kunne kommunisere direkte med vedkommende på samisk.

Dersom pliktsubjektene etter denne bestemmelsen etterstreber å opparbeide seg kompetanse i samisk vil det være aktuelt å gi ansatte utdanningspermisjon for å lære seg samisk. Dette er en rett de ansatte i slike institusjoner har etter sameloven § 3-7. Ved å aktivt legge til rette for å bruke denne rettigheten, eller oppfordre ansatte til å benytte seg av den, vil man kunne gi ytterligere innhold og realitet til bestemmelsen i § 3-5 ved å bygge opp kompetansen i samisk i institusjonene. En opparbeiding av kompetansen i lulesamisk på dette området vil være et viktig steg på veien mot revitaliseringen av dette språket. Det samme gjelder for sørsamisk der dette språket brukes. Institusjonene som omfattes av bestemmelsen i § 3-5 er institusjoner som de fleste i løpet av livet vil ha kontakt med i varierende grad.

4.3.5 Individuelle kirkelige tjenester

Regelen i sameloven § 3-6 stadfester rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk. Dette innebærer at samisktalende har rett til individuell geistlig betjening på samisk, for eksempel sjelesorg og lignende, men ikke vanlige høymesser og andre kirkelige arrangement som er

⁷² Skogvang, side 142

⁷³ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 29

åpne for alle.⁷⁴ Bestemmelsen er begrenset til å gjelde for Den Norske Kirke, og omfatter dermed ikke andre kirkesamfunn. Bestemmelsen har den konsekvens det må eksistere samisk kompetanse på det geistlige området.

Kommunen forplikter seg til å sørge for at denne kompetansen er tilstede. Det vil blant annet si at når det tilsettes en prest i forvaltningsområdet for samisk språk må denne beherske samisk, eller gjennomgå samiskopplæring. Kompetansen må foreligge på det samiske språket som brukes av menigheten i området.

Menighetsrådet i kommunen må dermed ta hensyn til dette i sin innstilling til ansettelser av prest, jfr. lov om Den norske kirke 7. juni 1996 nr. 31 § 9 fjerde ledd.

4.3.6 Rett til utdanningspermisjon

Bestemmelsen om rett til utdanningspermisjon for ansatte i lokale eller regionale offentlige organer, jfr. sameloven § 3-7, er en rettighet som retter seg mot å gi ansatte i slike organer opplæring i samisk. Rettigheten er knyttet til organets behov for samiskkunnskap for å kunne utføre sine lovpålagte oppgaver, og kan gjøres avhengig av at de ansatte som utøver rettigheten forplikter seg til å arbeide for organet en viss tid etter utdanningen.

Denne bestemmelsen forplikter for eksempel kommunen seg til å innvilge slik utdanningspermisjon, med lønn, til sine ansatte som ønsker å øke sin kompetanse i samisk når behovet for denne kompetansen er tilstede.

Med tanke på revitaliseringen av samisk språk, og formålet med å styrke bruken av samisk språk vil denne rettigheten være av vesentlig betydning. Ved aktiv bruk av denne rettigheten kan man øke kompetansen i samisk på de områdene der kompetansen er nødvendig. Her er det snakk om opplæring i språket, og ved å legge til rette for at flest mulig kan benytte seg av rettigheten i § 3-7 kan man sørge for at samelovens språkregler oppnår størst mulig praktisk anvendelse for den samisktalende befolkningen i deres kontakt med det offentlige.

I lulesamisk område er det viktig med kompetansebygging i språket, og bestemmelsen i § 3-7 vil gjennom aktiv bruk være en viktig ressurs for å kunne gi samelovens regler praktisk innhold.

⁷⁴ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 29

4.3.7 Rett til opplæring i samisk

Av sameloven § 3-8 første ledd går det frem at enhver har rett til opplæring i samisk. Videre fremgår det av bestemmelsens andre ledd at for opplæring i og på samisk gjelder reglene i opplæringsloven.

Reglen i sameloven § 3-8 første ledd gir enhver, altså hvem som helst i Norge har rett til opplæring i samisk⁷⁵ uavhengig av bosted.

Rett til opplæring i og på samisk i grunnskolen i forvaltningsområdet reguleres av opplæringsloven. Denne regulerer også retten til opplæring i og på samisk i grunnskolen utenfor forvaltningsområdet, samt rett til slik opplæring i den videregående skolen.

Reglene om opplæring i og på samisk finner vi i opplæringsloven kapittel 6.

Konsekvensen av å være innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk er at opplæringslovens regler om opplæring i og på samisk går lengre enn hva gjelder for områder utenfor forvaltningsområdet. Av opplæringsloven § 6-2 første ledd, fremgår det at i samisk distrikt har alle i grunnskolealder en ubetinget rett til opplæring i samisk. Samisk distrikt er i § 6-1 tredje punkt definert som forvaltningsområdet for samisk språk. Utenfor forvaltningsområdet for samisk språk er opplæring i og på samisk betinget av at det må være et visst antall elever som ønsker opplæring for at denne skal settes i verk, jfr. opplæringsloven § 6-2 annet ledd.

Dette innebærer på kommunalt nivå at opplæring i og på samisk må gis til enhver som krever det ved alle skolene i kommunen. I Tysfjord kommune har opplæring i og på samisk, etter samisk læreplan, fra før vært gitt i ved to skoler i kommunen, der størstedelen av den samiske befolkningen i kommunen er bosatt.⁷⁶

Ved innlemmingen av Tysfjord kommune i forvaltningsområdet for samisk språk skal alle skolene i kommunen følge samisk læreplan.⁷⁷ Videre kan kommunen bestemme at alle elever, uansett etnisk tilhørighet, skal ha opplæring i samisk.⁷⁸ Realitetsforskjellen i Tysfjord kommune blir at skoler som før ikke har hatt samisk opplæring, nå må følge samisk læreplan, og avhengig av politisk føring i kommunen kan altså alle elever i kommunen bli pålagt

⁷⁵ Norsk lovkommentar, note 99 til sameloven § 3-8

⁷⁶ Dette gjelder skolene på Drag og i Musken. Kommunens øvrige to skoler, deriblant Kjøpsvik skole som er den største, har sporadisk gitt undervisning i samisk ved behov.

⁷⁷ Jfr. forskrift til opplæringslova, (merknader til § 1-1)

⁷⁸ Jfr. Ot.prp. nr. 36 (1996-1997), (merknader til § 6-2)

samiskopplæring, jfr. opplæringsloven § 6-2 fjerde ledd, jfr. kommuneloven, jfr. forvaltningsloven § 2 og §§ 37 – 40.

Her har altså kommuner som omfattes av forvaltningsområdet for samisk språk som forvaltningsorgan en lovhjemmel i opplæringsloven som åpner for å vedta en forskrift etter forvaltningslovens regler om å pålegge alle i grunnskolealder opplæring i samisk.

Nå vil ikke slik pålagt opplæring i samisk for alle ha et slikt omfang at alle skal bli tospråklige. Undervisningen vil legge opp til å gi kjennskap til språket og kulturen. Det samiske læreplanverkets formål er at samiske elever innenfor språklovens virkeområde skal være funksjonelt tospråklige.⁷⁹ En av intensjonene med det samiske læreplanverket å skape forståelse mellom folkegruppene og opplæringen skal som helhet bidra til å fremme samisk identitet, og skolen skal støtte hjemmet i oppfostringen av en ny samisk generasjon.⁸⁰ Etter dette formålet vil det være naturlig at samiskopplæring blir lagt opp etter hvilket behovet som foreligger, og etter den rett samiske elever og andre elever som ønsker samiskopplæring har. I forhold til øvrige elever vil en eventuell pålagt samiskopplæring rette seg mot tokulturell forståelse og samhold, ikke tospråkliggjøring av norske elever generelt.

På barnehagenivå er kommunen forpliktet til at barnehagetilbudet til samiske barn i samiske distrikt bygger på samisk språk og kultur, jfr. lov om barnehager 17. juni 2005 nr. 64 (barnehageloven) § 8 tredje ledd. Dette innebærer en plikt for kommunen å sørge for at samiske barn får opplæring i og på sitt språk i barnehagen.

Utenfor samiske distrikt skal kommunen legge til rette for at samiske barn på barnehagenivå kan sikre og utvikle sitt språk og kultur. Dette har sitt grunnlag i statens forpliktelser etter Grl. § 110a, jfr. barnehageloven § 8 tredje ledd annet punktum.

Hovedhensynet bak rettighetene til opplæring i og på samisk innenfor forvaltningsområdet for samisk språk er å gi samiske elever lik rett til opplæring i og på sitt språk som norske elever har i forhold til sitt morsmål. Adekvat opplæring i språket er en viktig del av revitaliseringen av språket, ikke minst for truede språk som lulesamisk og sørsamisk. Gjennom utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk har Tysfjord kommunes forpliktelser til å sørge for slik adekvat opplæring blitt vesentlig større enn før, og ansvaret for å ivareta rettighetene til den samiske befolkningen og forpliktelsene ellers til å legge til rette for at det lulesamiske språket

⁷⁹ St.meld. nr. 29 (1994-95), kapittel 5, avsnitt 5.3.2

⁸⁰ Innst. S. nr. 23 (1997-1998), side 1

får grunnlag for utvikling og revitalisering er stort, og må ha høy prioritet i forhold til at regelverket skal gi språket det vern som det har krav på.

4.3.8 Samisk i den kommunale forvaltning

Sameloven § 3-9 innebærer en valgfrihet for kommunene om hvilket språk de vil bruke i den kommunale forvaltning. Det fremgår av bestemmelsen at kommunestyret kan bestemme at samisk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltning. Dette innebærer at det er opp til kommunestyret å ta stilling til likestillingsgraden av samisk og norsk i forvaltningen. Det er imidlertid ikke åpning i bestemmelsen for at samisk skal være det eneste godtatte forvaltningsspråk. Regelen gir adgang til tospråklig administrasjon.

Bakgrunnen for at regelen ble begrenset til å gjelde likestilling er at det ville medføre problemer for ansatte som ikke snakker samisk, og det ville stride prinsippet om likestilling av samisk og norsk dersom samisk kunne innføres som eneste administrasjonsspråk.⁸¹

Hovedhensynet for at avgjørelsen om hvorvidt samisk skal likestilles med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltning er underlagt den kommunale autonomi, er at det bør være opp til kommunene å avgjøre et så vesentlig kommunalt anliggende.⁸²

4.3.9 Håndhevelse

Dersom språkreglene i sameloven kapittel 3 ikke følges inneholder loven regler som gir klageadgang. Denne klageadgangen er regulert i sameloven § 3-11. Av denne bestemmelsens første ledd første punktum, fremgår det at dersom et offentlig organ ikke følger bestemmelsene i sameloven kapittel 3 kan den som dette direkte gjelder, rette klage til det organet som er overordnet det organet som klagen angår. Fylkesmannen er klageinstans når klagen angår kommunale organer, jfr. § 3-11 første ledd annet punktum. Fylkesmannen i Nordland har således håndhevingsansvaret i forhold til brudd på forpliktelsene som språkreglene pålegger for bruk av det lulesamiske språket i Tysfjord kommune og Nordland fylke.

⁸¹ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 35

⁸² Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 35

Etter § 3-11 annet ledd har også landsomfattende samiske organisasjoner og landsomfattende offentlige organer med oppgaver av særlig betydning for hele eller deler av den samiske befolkningen, klagerett i slike saker. Dette innebærer for eksempel organisasjoner som Sametinget.

Dette er et viktig instrument med tanke på vern og revitalisering av det lulesamiske språket, da slike organisasjoner kan ta tak i pliktbrudd på vegne av enkeltpersoner og pliktbrudd uten personlig tilknytning, jfr. § 3-11 annet ledd annet punktum. At organisasjoner som omfattes av bestemmelsen har klageadgang representerer en ekstra sikkerhet i forhold til å sørge for at regelverket blir fulgt, og den samiske befolkningens språklige interesser blir ivaretatt. Når et språk er truet, og utbredelsen er liten slik er tilfellet for lulesamisk og sørsamisk, er det viktig at det finns instrumenter som sørger for at pliktbrudd kan påbeikes av andre enn den gruppen av befolkningen reglene direkte retter seg mot. Landsomfattende organisasjoner med klageadgang vil med tyngde kunne involvere seg i praktiseringen av regelverket, og dermed representere et rettssikkerhetsmoment med hensyn til at regelverket følges.

Brudd på språkreglene vil også kunne klages inn for Sivilombudsmannen.

Twistemålsloven gir også adgang til å reise søksmål mot offentlige organer som ikke oppfyller forpliktelsene etter sameloven kapittel 3. Etter reglene i tvistemålsloven § 54 kan den som ”har rettslig interesse av, at det blir fastsatt ved dom, at et rettsforhold eller rettighet er til eller ikke er til, reise søksmål for å få rettsforholdet eller rettigheten fastsatt”. Dette innebærer at den som føler at hans rettigheter etter sameloven kapittel 3 er krenket, kan gå til søksmål med for å få dette fastslått.

Når det gjelder den rettslige interesse kan det ikke stilles like strenge krav til tilknytning til søksmålgjenstanden når denne har karakter av et offentligrettslig rettsforhold, enn dersom den var av privatrettslig karakter.⁸³ Dermed er det åpning for at organisasjoner som representerer borgere kan gå til søksmål om et forhold som berører borgernes rettigheter eller plikter overfor det offentlige på bakgrunn av at slike rettigheter og plikter ofte også berører medborgere.⁸⁴ Organisasjoner som har klageadgang etter sameloven § 3-11 annet ledd har dermed søksmålsadgang ved pliktbrudd.

Begrensningen med hensyn til rettslig klageinteresse over enkeltvedtak, jfr. forvaltningsloven § 28 første ledd gjelder heller ikke i forhold til slike organisasjoner.⁸⁵

⁸³ Se Skoghøy, side 341

⁸⁴ Se Skoghøy, side 341

⁸⁵ Jfr. Norsk lovkommentar, note 104 til sameloven § 3-11

Brudd på forpliktelsene med hensyn til reglens anvendelse i lulesamisk område vil kunne påberopes etter nevnte regler, og den beskyttelse som ligger i den utvidede klageadgangen til å omfatte landsomfattende organisasjoner vil være et viktig våpen ved vernet av det lulesamiske språket gjennom samelovens språklovgivning.

4.4 Rettslige virkninger på fylkeskommunalt og regionalt nivå

4.4.1 Generelt

Ved å innlemme Tysfjord kommune i forvaltningsområdet for samisk språk får denne utvidelsen av forvaltningsområdet konsekvenser for ytterligere ett fylke, Nordland fylke. Likeså vil den kommende innlemmingen av Snåsa kommune få virkninger for Nord-Trøndelag fylkeskommune.

Alle fylkeskommunale og regionale forvaltningsorganer som for eksempel domstolene, sykehus, NAV, og andre institusjoner som betjener disse kommunene, blir direkte berørt av utvidelsen ved at de blir forpliktet av samelovens språkregler med hensyn til å betjene den samisktalende befolkningen i kommunene. Dette fremgår av definisjonen i sameloven § 3-1 nr. 4; ”ethvert fylkeskommunalt og statlig organ som har en tjenestekrets som helt eller delvis omfatter flere av kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, men som likevel ikke er landsomfattende”.

4.4.2 Forpliktelser

Nordland fylkeskommune står helt alene om å forvalte det lulesamiske språket i forvaltningsområdet, slik Nord-Trøndelag fylkeskommune gjør i forhold til det sørsamiske språket fra årsskiftet. En rekke forpliktelser pålegges til fordel for den samiske befolkningen. De rettslige forpliktelsene og virkningene i fylkeskommunalt og regionalt nivå reflekterer de forpliktelser som er pålagt på lokalt nivå, jfr. sameloven § 3-2 flg. I den grad disse reglene får anvendelse på fylkeskommunalt og regionalt nivå må de organer og institusjoner som omfattes innrette seg etter dette.

Regler som får direkte anvendelse her er sameloven § 3-3 om rett til svar på samisk ved henvendelse til offentlig organ i forvaltningsområdet, § 3-4 om utvidet rett til bruk av samisk i

rettsvesenet, § 3-5 utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren, § 3-7 om rett til utdanningspermisjon og § 3-8 om rett til opplæring på samisk.

I noen tilfeller er naturlig nok reglene noe oppmyket på regionalt nivå, i forhold til kommunalt nivå. Dette gjelder særlig § 3-3 om rett til svar på samisk. Det fremgår av denne bestemmelsens andre ledd, at muntlighetsreglen som gjelder for henvendelser på kommunalt nivå ikke gjelder på fylkeskommunalt nivå. Her er det bare skriftlige henvendelser som kan kreves gitt og besvart på samisk.

4.4.3 Utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet

Sameloven § 3-4 gir utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet. Med rettsvesenet menes i dette tilfellet politiet, påtalemyndigheten, domstolene, fengselsvesenet og kriminalomsorg i frihet.⁸⁶

Innholdet i denne rettigheten er etter ordlyden i § 3-1 første ledd at for domstoler som med embetskrets som omfatter hele eller deler av forvaltningsområdet for samisk språk har enhver rett til å bruke samisk språk i rettsvesenet, selv om det ikke er nødvendig på grunn av språk- eller kommunikasjonsproblemer, jfr. lov om domstolene 13. august 1915 nr. 5 (domstolloven) § 136a, jfr. sameloven § 3-4. Retten er begrenset til bruk av samisk for å ivareta egne interesser, og utløser dermed ikke rett til bruk av samisk dersom man opptrer for noen som ikke er samisktalende.⁸⁷

Det må for øvrig presiseres at retten til utvidet bruk av samisk i rettsvesenet er bestemmelser som gjelder for hele landet, og er ikke begrenset til å gjelde i forhold til forvaltningsområdet for samisk språk, jfr. domstolloven § 136a. Dette er også i harmoni med reglene i EMK art. 5 nr. 2 og Sp art. 14 nr. 3 a, der det fremgår av begge artiklene at ved siktelse for straffbar handling skal den siktede bli underrettet omgående på et språk som han forstår om innholdet av, og grunnen til siktelsen mot han.

Rettighetene utgjør i så måte ingen realitetsforskjell i forhold til om man er innenfor eller utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, men innenfor forvaltningsområdet for samisk språk vil rettighetene etter § 3-4 henge sammen med bestemmelsen i § 3-3 om rett til svar på samisk.⁸⁸

⁸⁶ Jfr. Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 18

⁸⁷ Se Ot.prp. nr 60 (1989-1990), side 18

⁸⁸ Se Ot.prp. nr 60 (1989-1990), side 28 og 49

Retten til å snakke samisk i rettsmøter etter bestemmelsen i § 3-4 nr. 3, gjelder uavhengig av om møtet finner sted innenfor forvaltningsområdet. Det avgjørende er om domstolen har en rettskrets som helt eller delvis dekker forvaltningsområdet.

For at rettigheten skal kunne fungere dreier det seg om rett til å bruke tolk i retten. Forskjellen i bruk av tolk i retten i motsetning til i helsevesenet, jfr. sameloven § 3-5, hvor det ved nødvendighet skal tolkes til samisk for den samisktalende, er at i retten er det den som ikke behersker samisk det skal tolkes for. Altså vil forhandlingspråket i retten være samisk, og den eller de som ikke behersker dette trenger tolk som kan oversette til norsk.

Når det gjelder bruk av tolk i retten har dette vært debattert i forhold til bevisumiddelbarhetsprinsippet, der det har vært hevdet at bruk av tolk bryter med dette rettsikkerhetsprinsippet i norsk rett. I avveiningen om hvorvidt hensynet til rettsikkerhet eller hensynet til bruk av samisk i retten skal veie tyngst har man lagt seg på en verdivurdering der hensynet til samisk språk og kultur tidligere har vært oversett i norsk rettspleie, og at man nå må vektlegge dette hensynet mest i kraft av anerkjennelsen av samiske rettigheter og styrkingen av disse gjennom sameloven og Grunnloven § 110 a.⁸⁹

I forhold til andre språk har vi regler i domstolloven der det fremgår at tolk skal brukes dersom noen som ikke kan norsk skal delta i forhandlingen, jfr. § 135 første ledd, jfr. lov om rettergang i straffesaker 22. mai 1981 nr. 25 (straffeprosessloven) § 304 tredje ledd. Nedtegning skjer i utgangspunktet på norsk, jfr. domstolloven § 135 første ledd, annet punktum. Betingelsen for å utløse retten til tolk er at vedkommende ikke kan norsk, jfr. domstolloven § 135 annet ledd. Med hensyn til rettsikkerhet kan ikke denne betingelsen utøves for strengt. Terskelen for å kunne utløse rett til tolk i retten er således lav. Prosesskrifter skal leveres på norsk eller med norsk oversettelse vedlagt. Dette fremgår av domstolloven § 136.

Disse reglene er satt til å ivareta rettssikkerheten til personer som ikke behersker norsk, og er i tråd med intensjonene i EMK art. 6 og SP art. 14 om "fair trial". Disse internasjonale reglene stadfester også de folkerettslige forpliktelsene staten har til å sørge for at rettsikkerheten til urfolk i Norge er ivaretatt på lik linje med rettsikkerheten til landets øvrige innbyggere.

⁸⁹ Se Ot.prp. nr 60 (1989-1990), side 23

Sameloven § 3-4 konkretiserer disse rettighetene og sørger for at samisk språk er likestilt med norsk også når det kommer til å benytte seg av språket i kontakt med rettsvesenet.

4.4.5 Ofoten tingrett

I forhold til utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk ved innlemmelsen av Tysfjord kommune, innebærer dette at Ofoten tingrett i Narvik som betjener Tysfjord kommune i sin rettskrets er bundet av reglene i sameloven § 3-4.

Det samme vil fra årsskifte gjelde Inderøy tingrett i Steinkjer som vil bli bundet av sameloven § 3-4 i forhold til det sørsamiske språket i kraft av at denne domstolen betjener Snåsa kommune.

En problemstilling som reiser seg i den forbindelse er om samer som er bosatt i andre kommuner som er omfattet av Ofoten tingretts embetskrets, har anledning til å snakke samisk i rettsmøter, eller om dette er en rett som bare gjelder for den lulesamiske befolkningen i Tysfjord.

Ordlyden i sameloven § 3-4 nr. 3 er at ”enhver har rett til å tale samisk i rettsmøter”, jfr. ordlyden i første ledd, ”i domstoler med embetskrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet”.

Umiddelbart kan det virke som at bestemmelsens effekt er at retten til å tale samisk i rettsmøter i Ofoten tingrett gjelder for alle som ønsker dette på bakgrunn av at domstolen betjener en kommune i forvaltningsområdet, jfr. § 3-4 første ledd. Dette vil innebære at det er åpnet for rett til å snakke samisk i denne domstolen også for samer utenfor forvaltningsområdet, men innenfor denne embetskretsen.

Men dersom retten etter § 3-4 nr. 3 er begrenset til å gjelde lulesamisk språk og Tysfjord kommune alene, vil for eksempel nordsamisk befolkning i de øvrige kommunene ikke kunne benytte seg av denne retten.

Ved utvidelsen av forvaltningsområdet som pålegger Ofoten tingrett plikten etter § 3-4 nr. 3 om å godta samisk i rettsmøter, dukker spørsmålet om hvilket samisk språk som er gjenstand for rettigheten opp. Kan man si at retten tilknyttet lulesamisk språk?

Det fremgår ikke klart av ordlyden at det er slik bestemmelsen skal forstås. Tar man utgangspunkt i forarbeidene som sier at for rett til å tale samisk i rettsmøter, er det

tilstrekkelig at det dreier seg om en domstol med rettskrets som helt eller delvis omfatter kjerneområdet.⁹⁰

Da disse forarbeidene ble utarbeidet var det kun nordsamisk område som var omfattet av forvaltningsområdet for samisk språk. Dermed kunne man få forståelsen av at retten ikke var knyttet til innbyggerne i kommunene som inngikk i forvaltningsområdet, men at alle som ville snakke samisk i retten hadde anledning til dette i kraft av at domstolen betjente forvaltningskommuner. Det avgjørende var at domstolen omfattet kjerneområdet.

Ofoten tingrett omfatter lulesamisk kjerneområde. Dersom retten til å snakke samisk i rettsmøter kun gjelder lulesamisk språk får vi en forskjellsbehandling i forhold til samer som bruker et annet samisk språk. Retten ville da omfatte lulesamisk befolkning, uavhengig av om de er bosatt i Tysfjord eller en av øvrige kommunen som inngår i rettskretsen, men ikke nordsamisk befolkning.

Tar man utgangspunkt i likestillingen mellom samisk og norsk, er retten til å bruke hvilket av disse språkene man vil i kontakt med det offentlige innenfor forvaltningsområdet for samisk språk knyttet opp mot kjerneområdene for de forskjellige samiske språkkulturene. Man vil da komme frem til at gjenstanden for forpliktelsen til å godta samisk i rettsmøter i Ofoten tingrett gjelder lulesamisk språk. Dette språket er det som er gjenstand for revitalisering ved å innlemme Tysfjord kommune i forvaltningsområdet for samisk språk. Og vernet av dette språket er avhengig av at man, i de organer og institusjoner som omfattes av språkreglene i sameloven, forholder seg til dette respektive språket som gjenstand for forpliktelsene. Ofoten tingrett vil dermed være bundet av språkreglene i forhold til det lulesamiske språket, og ved gjennomføring av rettigheten i § 3-4 nr. 3 er det lulesamisk som er gjenstand for forpliktelsen. Dette er viktig med hensyn til det lulesamiske språkets selvstendige krav på vern.

En konsekvens av differensieringen mellom språkene i forhold til hvilket område reglene har anvendelse i, er at samisk befolkning i de øvrige kommunene som omfattes av Ofoten tingrett, men som bruker et annet samisk språk enn lulesamisk, ikke umiddelbart har samme rett til å bruke sitt språk som forhandlingsspråk ved denne domstolen som den lulesamiske befolkningen har etter sameloven § 3-4 nr. 3.

⁹⁰ Ot.prp. nr. 60 (1989-1990), side 23

4.4.6 Hålogaland lagmannsrett

Videre har utvidelsen av forvaltningsområdet den virkning at Hålogaland lagmannsrett i Tromsø som ankeinstans for Ofoten tingrett, er bundet av reglene i sameloven § 3-4. Denne domstolsinstansen er fra før bundet opp av samelovens språkregler i kraft av den betjener Troms og Finnmark fylker med de kommunene som her omfattes av forvaltningsområdet for samisk språk.

Problemstillingen blir hvorvidt Hålogaland lagmannsrett er bundet med hensyn til det lulesamiske språket eller det nordsamiske språket, eller begge deler.

Igjen må man ta utgangspunkt i ordlyden som sier at for domstoler med embetskrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet, har enhver rett til å tale samisk i rettsmøter, jfr. sameloven § 3-4 første ledd og § 3-4 nr. 3.

Hålogaland lagmannsrett er ankeinstans for Ofoten tingrett, og omfatter således domstolen i Narvik og dermed Tysfjord kommune i sin embetskrets. Og for Ofoten tingrett er det lulesamiske språket gjenstand for forpliktelsene etter språkreglene.

Ved å utvide forvaltningsområdet for samisk språk til å omfatte lulesamisk område må man også ta den konsekvens at dette språket er likestilt med nordsamisk hos forvaltningsorganer og institusjoner som betjener begge disse språkområdene. Dette vil da typisk gjelde Hålogaland lagmannsrett, og således vil en ankesak fra lulesamisk hold kunne forberedes og føres på lulesamisk i lagmannsretten i henhold til sameloven §§ 3-4 og 3-3.

Realitetsforskjellen fra før utvidelsen i denne rettsinstansen er at den nå må være utstyrt med to sett med tolketjenester, en for nordsamisk og en for lulesamisk.

Språkkompetansen i forhold til tolketjenesten vil kunne avhjelpest gjennom bruk av retten til utdanningspermisjon for ansatte i domstolene, jfr. sameloven § 3-7. Det vil absolutt være behov for samiskkunnskap i disse institusjonene, både nordsamisk og lulesamisk, og bestemmelsen om utdanningspermisjon vil være anvendbar med hensyn til språklig kompetanseøkning blant de ansatte for å kunne betjene den samisktalende befolkningen, med tanke på både nordsamisk og lulesamisk.

4.4.7 Frostating lagmannsrett

Frostating lagmannsrett med sete i Trondheim vil fra nyttår bli bundet av sameloven § 3-4 gjennom å være ankedomstol for Inderøy tingrett. Her vil det sørsamiske språket være gjenstand for nødvendig tolketjenester for å oppfylle språkforpliktelsene som følger av den kommende utvidelsen av forvaltningsområdet for samisk språk til å omfatte Snåsa kommune.

4.4.8 Videregående opplæring

Opplæring i videregående skole er i første omgang fylkeskommunens ansvarsområde.

Reglene for samiskopplæring i videregående skole finner vi i opplæringsloven § 6-3, jfr. sameloven § 3-8 annet ledd.

Av opplæringsloven § 6-3 første ledd fremgår det at samer i videregående opplæring har rett til opplæring i samisk. Denne rettigheten er uavhengig av om elevene har hatt samiskundervisning på grunnskolenivå.

For opplæring *på* samisk i videregående skole har staten et ansvar etter Grl. § 110 a til å sørge for at slikt opplæringstilbud foreligger. Slik opplæring vil kunne gis ved at staten fullfinansierer enkelte skoler som gir opplæringstilbudet på samisk.⁹¹

Dette innebærer en plikt til å sørge for videregående opplæring på samisk for elever fra lulesamisk distrikt, og da det ikke er videregående skole i Tysfjord vil slik undervisning enklest legges til den nærmeste videregående skolen som er Knut Hamsun VGS i Hamarøy kommune. Denne skolen har lagt klasser med utvidet samiskundervisning til Arran lulesamiske senter på Drag i Tysfjord.⁹² Men dette dreier seg ikke om fullverdig opplæring i og på samisk, et slikt tilbud eksisterer ikke på videregåendeskolnivå i lulesamisk område.

Konsekvensen av at slik undervisning ikke gis, er at de som har hatt opplæring i og på samisk i grunnskolen i Tysfjord, ikke får fortsette sin samiskundervisning i den videregående skolen på et tilfredsstillende nivå. Heri ligger en utfordring i å få på plass et opplæringstilbud som reflekterer det tilbudet disse elevene hadde på grunnskolen. Dette er også nødvendig for å kunne innfri de forpliktelser som er pålagt etter opplæringsloven § 6-3, og Grl. § 110 a.

Kompetansen i lulesamisk for opplæring på videregåendeskolnivå må dermed styrkes, for å unngå at lulesamisk er et språk som bare brukes på grunnskolenivå, og som ikke blir utviklet

⁹¹ Se NOU 1995: 18, side 262

⁹² Se NOU 2000: 3, side 47

deretter. Kompetansen i språket blant de samisktalende vil da reflektere det nivået språket brukes på i grunnskolen. Man vil ikke klare å øke kompetansen og revitalisere språket på denne måten, og forpliktelsene til å gi språket nødvendig vern blir forsømt. Tilstrekkelig kompetanse i språket er en forutsetning for at språkreglene skal kunne være anvendbar og fungere.

4.4.9 Inkonsekvent lovgivning

For øvrig vil jeg påpeke en inkonsekvens i lovgivningen når det gjelder opplæring i samisk i forholdet mellom grunnskoleopplæring og videregående opplæring.

Det fremgår av ordlyden i opplæringsloven § 6-2 første ledd at i samisk distrikt har *alle*⁹³ i grunnskolealder rett til opplæring *i og på* samisk. For opplæring i videregående skole går det imidlertid frem av ordlyden i opplæringsloven § 6-3 første ledd at *samer*⁹⁴ i videregående opplæring har rett til opplæring *i* samisk. Og *på* samisk etter forskrift gitt av departementet der slik undervisning legges til visse skoler, jfr. § 6-3 annet ledd.

Altså har, ifølge ordlyden i disse bestemmelsene, retten til opplæring i samisk og på samisk en etnisk begrensning i den videregående skolen, men ikke i grunnskolen for elever som tilhører forvaltningsområdet for samisk språk.

For andre som ønsker opplæring i samisk vil retten til slik opplæring vil være knyttet til sameloven § 3-8 om rett til opplæring i samisk. Forskriften til denne bestemmelsen sier at slik opplæring skal følge gjeldende reglene om voksenopplæring og lov om brevskoler med tilhørende forskrifter.⁹⁵

Lovgivningen bør være slik at retten ikke blir begrenset som følge av at man har en annen etnisk tilhørighet enn samisk når man tilhører forvaltningsområdet for samisk språk. Slik språkpolitikken er lagt opp med innføringen, oppbyggingen og utvidelsen av dette forvaltningsområdet, må lovgivningen på alle nivåer reflektere denne politikken og dens intensjoner. Dermed ville det være mer korrekt, og i samsvar med den gitte språkpolitikk, at lovgivningen gir samme rettigheter til videregående opplæring i samisk til alle som har fått sin opplæring innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, uavhengig av etnisk tilhørighet.

⁹³ Min uthevning

⁹⁴ Min uthevning

⁹⁵ Se forskrift 31.03.1992 nr. 204 § 1

Altså bør alle fra samisk distrikt, jfr. opplæringsloven § 6-1 tredje punkt, ha rett til videregående opplæring i samisk. Bare på denne måten kan man oppnå en optimal utvikling i kompetansen for samisk språk. I forhold til rettighetene til samiskopplæring bør det være samsvar mellom rettighetssubjektene for opplæring i grunnskolen og videregående skole.

Særlig viktig vil dette være for det lulesamiske språket. Slik lovgivningen er nå er det slik at dersom du ikke er same har du rett til samiskopplæring på grunnskolenivå. Etter dette vil ikke retten til opplæring i samisk dukke opp igjen før du eventuelt har bosatt deg i forvaltningskommunen Tysfjord eller er ansatt i et offentlig organ i Tysfjord kommune eller Nordland fylkeskommune, og dette organet trenger å øke sin kompetanse i samisk, jfr. opplæringsloven § 6-2 og sameloven § 3-8 første ledd og § 3-7.

Hullet i rettighetene er åpenbart, og er opp til lovgiver å tette. Skal det samiske språket overleve, og særlig da det enda mer truede lulesamiske språket, må lovgivningen legges opp slik at rettighetene til samiskopplæring i den videregående skolen, gjenspeiler rettighetene som blir gitt på grunnskolenivå nivå.

Forvaltningsområdet for samisk språk som samerettslig tiltak har større rekkevidde enn å gi utvidede rettigheter til same innenfor dette området. Når rettighetene er territorielt begrenset må alle innefor forvaltningsområdet der rettighetene får sin anvendelse, kunne benytte seg av dem, uavhengig av etnisk tilhørighet. Også når rettighetene involverer institusjoner som ligger utenfor det avgrensede territoriet, men som likevel er bundet av reglene i kraft av at de betjener området på fylkeskommunalt eller regionalt nivå.

Dette er statens ansvar etter Grl. § 110 a i forhold til å gi språket tilstrekkelig vern og muligheter for utvikling. Selv om denne bestemmelsen retter seg mot statens ansvar for at den samiske folkegruppe som rettighetssubjekt kan utvikle sitt språk, kultur og samfunnsliv, må man i forhold til det språkvern bestemmelsen skal gi, kunne innfortolke en plikt til å sørge for at det ikke ligger begrensninger i mulighetene for vern, utvikling og revitalisering av språket. Særlig når man innfører en lovgivning som aktivt skal øke bruken av samisk språk i de områdene der dette er ansett som nødvendig for å bevare språket og kulturen.

4.4.10 Opplæringsloven og samisk språk

Da opplæringsloven ble vedtatt representerte denne en styrking av samiske elevers rettsstilling, særlig med hensyn til adgangen til å få opplæring i og på samisk.⁹⁶ Det fremgår av denne lov at samiske elever gis individuell rett til slik opplæring både i grunnskole og videregående skole.

Imidlertid begrenser opplæringsloven denne retten til å gjelde i samisk distrikt. Samisk distrikt defineres som forvaltningsområdet for samisk språk, og evt. andre kommuner eller deler av kommuner etter forskrifter gitt av Kongen i statsråd.⁹⁷ Dette henger sammen med at utenfor samiske distrikt stilles det på grunnskolenivå krav til at det må være et visst antall elever som ønsker opplæring i og på samisk for at slik opplæring skal bli gitt. Det må her være en gruppe på minst 10 elever som ønsker denne opplæringen for at denne retten skal kunne utløses. I videregående skole vil opplæringen være betinget av at staten fullt ut finansierer opplæringstilbudet.⁹⁸

Den norske stat har gjennom ratifisering av internasjonale traktater og egen lovgivning i Grl. § 110 a forpliktet seg til å legge til rette for at beskyttelse av det samiske språket og samisk kultur og identitet.

En problemstilling som dukker opp i kjølvannet av den lovmodellen som fremgår av opplæringsloven er om lovgivningen i forhold til beskyttelse av samisk språk og kultur bare gir kollektive rettigheter, eller om det også kan utledes individuelle rettigheter av disse bestemmelsene.

Det fremstår som nokså klart at Grl. § 110 a er en modellbestemmelse, som man ikke direkte kan utlede rettigheter fra. Men det rettslige grunnlaget er reglene i sameloven, og det er ut fra disse bestemmelsene man må utlede rettighetene, og avgjøre om det dreier seg om kollektive rettigheter eller individuelle rettigheter, sett i sammenheng med tolkingen av SP art. 27 og de retningslinjene denne gir.

Dersom en enkeltperson ikke kan være rettighetssubjekt etter disse reglene, kan ordningen med språkopplæring slik den er i dag til en viss grad forsvares. Det kan da tillates at

⁹⁶ NOU 2000: 3, side 121

⁹⁷ Se NOU 2000: 3, side 122

⁹⁸ NOU 2000: 3, side 122

opplæring blir gitt på vilkår utenfor samisk distrikt, da opplæringen, og gjennom den beskyttelse av språket, er å anse som en rettighet som det samiske folket forvalter i fellesskap.

Derimot taler mye for at man kan utlede individuelle rettigheter av SP art. 27. Dette innebærer at ikke bare en sammenslutning, men også enkeltmedlemmer av de minoriteter som omfattes av bestemmelsen kan påberope seg denne.⁹⁹

Dersom man kan utlede individuelle rettigheter av SP art. 27, vil lovgivningen i opplæringsloven være i strid med disse. Opplæringsloven vil da kunne være til hinder for at samer utenfor samisk distrikt får den opplæringen på samisk som de vil kunne ha krav på etter denne internasjonale traktatsbestemmelsen. I så fall må man finne andre ordninger enn å knytte rettigheten til opplæring på samisk til territoriale begrensede områder innenfor nasjonalstatens territorium.

Imidlertid har Kommunal- og regionaldepartementet i 2003 uttalt seg om definisjonen av rettighetssubjektet i SP art. 27 i et brev til Lennart Mikkelsen fra Drag i Tysfjord, der han etterspør hvilken rett han som same har til å benytte seg av samisk i kommunestyret. Da dette var før Tysfjord kommune ble innlemmet i forvaltingsområdet for samisk språk, går det frem av svaret fra departementet at de ikke kunne se at regelen i SP art. 27 utløser noen individuell rett til å benytte seg av samisk i kommunestyret utenfor forvaltningsområdet.¹⁰⁰

Man kan dermed få forståelsen av at SP art. 27 heller ikke gir noen individuell rett til å utløse opplæring i og på samisk utenfor forvaltingsområdet for samisk språk etter reglene i opplæringsloven.

4.4.11 Individuell autonomi

Problemet i forhold til opplæringsloven ligger i avgrensningen av samisk distrikt. Dersom hva som er samisk distrikt skal bestemmes av forskrifter og lovgivning om forvaltningsområdet for samisk språk, oppstår disse avvikene i rettigheter.

Som en konsekvens av dette kan man oppleve at de reglene som er satt til å beskytte og revitalisere det samiske språket og den samiske kulturen, svekker identitetsfølelsen til samer som er bosatt utenfor samisk distrikt, altså utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

⁹⁹ NOU 1997: 5, side 16

¹⁰⁰ Brev datert 19.02.2003. www.regjeringen.no/nb/dep/aid/tema/andre/bruk_av_samisk_spraak/prinsipielle-uttalelser.html?id=451468

Dette fordi de ikke kan nyte de samme styrkede rettigheter som andre medlemmer av sin folkegruppe som følge av at lovgivningen er territorielt avgrenset.

Denne territoriale begrensningen medfører at samer innefor forvaltningsområdet for samisk språk har en bedre rett til å benytte seg av samepositiv lovgivning enn samer utenfor dette området. De individuelle rettighetene er soleklar med hensyn til at hvem som helst kan kreve å få benytte seg av reglene som fremkommer av sameloven kapittel 3, og ingen regler er betinget av at man opptrer i fellesskap i en gruppe. Samer utenfor forvaltningsområdet har begrensede rettigheter med hensyn til å styrke sitt språk, og dermed sin kulturelle identitetsfølelse.

For samsikopplæring på grunnskolenivå er de rettigheter som gjør seg gjeldende for denne delen av den samiske befolkningen, reglene om opplæring i samisk i opplæringsloven. Men reglene er begrenset. Man har ikke regler som enkeltindivider kan benytte seg av, skal man utløse rettigheter til opplæring i samisk utenfor forvaltningsområdet for samer i grunnskolealder, er denne betinget av at man opptrer i et visst antall, jfr. opplæringsloven § 6-2 annet ledd. Altså kan ikke en same her individuelt utløse rettigheter til å få opplæring på sitt språk. Denne begrensningen vil kunne være uheldig med tanke på at dersom vilkårene etter opplæringsloven § 6-2 annet ledd ikke er oppfylt med hensyn til antallsbegrensningen, vil man oppleve at samer som ønsker det ikke får muligheten til å utvikle denne siden av sin egen kultur.

Dette er et forhold som spesielt vil kunne gjøre seg gjeldende i lulesamisk område, da den samiske befolkningen i dette område liten. Dette kan vanskeliggjøre mulighetene for å utløse rettigheten til opplæring i og på samisk for lulesamer utenfor Tysfjord kommune, da betingelsen om at rettigheten må utløses av en gruppe på minst ti elever, jfr. opplæringsloven § 6-2 annet ledd, ofte kan være vanskelig å oppfylle.

4.4.12 Håndheving¹⁰¹

Dersom et kommunalt eller fylkeskommunalt organ ikke følger reglene i sameloven kapittel 3 er det Fylkesmannen som er klageinstans. Dette fremkommer av reglene i sameloven § 3-11 første ledd, annet punktum. Fylkesmannen innehar dermed det øverste ansvaret for å

¹⁰¹ Se beskrivelse av temaet i avsnitt 4.3.9

håndheve samelovens språkregler, og ta hånd om forsømmelser av forpliktelsene som følger av dette regelverket. Fylkesmannen er Kongen og regjeringens representant i fylket, og ansvaret for å håndheve språkreglene gjennom å være øverste klageinstans henger sammen med fylkesmannens ansvar for at Stortingets og regjeringens vedtak, mål og retningslinjer blir fulgt opp.¹⁰²

Kapittel 5: Avslutning

5.1. Nødvendig vern

Det empiriske grunnlaget for å fastslå om lovgivningen med å innføre samelovens språkregler i bestemte områder fungerer etter sitt formål og intensjoner, er reglenes praktisering og virkning i det opprinnelige forvaltningsområdet for samisk språk i Finnmark og Troms. Her har regelverket vært praktisert siden 1992. Språkreglene må få tid til å bli innarbeidet, det er ikke et regelverk som vil kunne praktiseres fullt ut umiddelbart fra innføringstidspunktet. I Finnmark og Troms har man enda ikke klart å følge opp forpliktelsene helt.

Det fremgår av en rapport utarbeidet av kommunal- og regionaldepartementet fra 2002 om utgifter knyttet til tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene at samelovens språkkrav ikke kan sies å være oppfylt av noen av fylkeskommunene.¹⁰³ Dette henger sammen med manglende kompetanse i samisk.

Dersom reglene i sameloven kapittel 3 er ikke fullt ut anvendbar i praksis, består utfordringen i å opprette rammebetingelser eller alternative ordninger som gjør at kommunene og fylkeskommunene er i stand til å leve opp til de forpliktelser som det å være en del av forvaltningsområdet for samisk språk medfører. Dette vil for eksempel kunne innebære at forpliktelsene begrenses på enkelte områder. Samelovens regler er minimumsbestemmelser, og det må derfor en lovendring til for å kunne lette forpliktelsene der man ser at det ikke er mulig å gjennomføre samelovens språkregler fullt ut.

¹⁰² Se www.fylkesmannen.no

¹⁰³ *Utgifter knyttet til tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene*, rapport fra kommunal- og regionaldepartementet mai 2002, side 48, http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/dok/rapporter_planer/rapporter/2002/Utgifter-knyttet-til-tospraklighet-i-kommunene-og-fylkeskommunene.html?id=105798

Det viktige er vern og revitalisering av samisk språk. Etter SP art. 27 må dette være hovedforpliktelsen. Ikke nødvendigvis å ha et regelverk som åpner for omfattende bruk av språket når dette ikke har reell mulighet for å fungere.

I lulesamisk distrikt vil kompetansen i språket reflektere størrelsen på den samiske befolkningen.¹⁰⁴ Å innføre samelovens språkregler på dagens nivå her, utløser ikke automatisk kompetanseøkning og dermed revitalisering og vern av språket. Det setter heller opp hindringer på veien til å løfte språket i kraft av at man fokuserer på vanskelighetene med å etterleve forpliktelsene, heller enn å kunne konsentrere seg om å bygge språket opp.

Det nordsamiske språket er i dag et levende språk, og brukes i det daglige av den samiske befolkningen i Finnmark spesielt. Det får vern gjennom bruken, og fokuseringen på bruken av språket. Samelovens språkregler vil ha større mulighet for å kunne gi vern av språket når språket er levende.

Innføringen av samelovens språkregler på dagens nivå i lulesamisk område, og etter hvert sørsamisk område, gir ikke umiddelbart det vern som er nødvendig for at disse språkene skal kunne revitaliseres og bestå som levende språk.

Dette er språk som i gjennom sin stilling som truede språk, legger en ekstra oppfordring for staten til å sørge for at befolkningen som bruker disse språkene kan sikre og utvikle det. Staten er forpliktet gjennom Grunnloven § 110 a og SP art. 27 til å gå aktivt inn og sørge for at disse språkene får vern som selvstendige språk. Det holder ikke da å innføre en generell lovgivning om bruk av samisk språk i disse områdene. Tiltak må settes inn som er direkte knyttet opp til de respektive språkene, uavhengig av hverandre. For å innfri forpliktelsene om vern av disse språkene etter Grunnloven § 110 a og SP art. 27 må man sette i verk tiltak for å revitalisere språkene ut ifra språkenes egne forutsetninger, og brukernes sedvaner og ønsker. Dette innebærer at lulesamisk språk har krav på at det settes inn tiltak som er rettet mot det selvstendige vernet av dette språket, ut ifra språkets forutsetninger for å kunne revitaliseres. Språket har krav på vern som selvstendig språk, og poenget er at graden av vern som må kunne kreves etter Grunnloven § 110 a, gjennom statens folkerettslige forpliktelser, avhenger

¹⁰⁴ Befolkningstallet i Tysfjord var 2038 pr. 1.10.2007, jfr. tall fra statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/folkendrkv/2007k3/kvart18.html>
Andelen samiskspråklige i Tysfjord er ca. 19 % jfr. *Undersøkelse av bruken av samisk språk*, utført for samisk språkråd i 2000, side 16,
<http://www.sametinget.no/kunde/filer/Unders%20av%20bruken%20av%20samisk%20spr%20c3%a5k3.doc>

av hvor truet språket er. Lulesamisk språk må dermed ha krav på ytterligere vern enn nordsamisk dersom det skal overleve og kunne revitaliseres.

Det samme vil gjelde sørsamisk og østsamisk språk. Statens forpliktelser tilsier at man ikke kan marginalisere noen samiske språk, og sørge for generelt språkvern av samisk når språket består av selvstendige minoritetsspråk innenfor betegnelsen samisk språk. Generelt vern gir best vern til det mest utbredte språket, og slik situasjonen er ved at dette er et levende språk, er det de mindre språkene som har størst behov for aktive tiltak for vern og revitalisering.

5.2. Alternative ordninger

Et alternativ til forvaltningsområdet for samisk språk er å ikke ha denne ordningen i det hele tatt. Et annet alternativ er å innføre samelovens språkregler som gjeldene på samme måte over hele landet. Ingen av disse alternativene er løsningen. Hensynet til bevaringen av den samiske kulturen og språk, samt streben etter å innfri de folkerettslige forpliktelsene tilsier at man må gjøre en innsats for den samiske befolkningen, og anerkjenne deres behov og de rettigheter som de har etter de ratifiserte konvensjoner og norsk lov. Innføring av samelovens språkregler over hele landet er urealistisk. Det ville være i overkant ambisiøst, og ville ikke representere tilstrekkelig vern av de ulike samiske språkene, og revitalisering av disse.

Skal man øke kompetansenivået i det samiske språket, og revitalisere den samiske kulturen er det to områder det må settes inn krefter og ressurser: I skoleverket med hensyn til tilfredsstillende opplæring i samisk språk og kultur, og holdningsskapende arbeid med hensyn til kulturforståelse og tospråklig aksept.

Å fokusere på opplæringen i det samiske språket der behovet og ønsket om dette viser seg, kombinert med en rett til fortsatt opplæring i språket på videregående nivå er nøkkelen til å opparbeide kompetanse i språket der det trengs i første omgang.

Lovgivning på dette området eksisterer allerede i opplæringsloven, og det er i forbindelse med denne lovgivningen ressursene bør settes inn i form av en styrket fokus på viktigheten og behovet for fullverdig samskopplæring på lik linje med norskopplæring. Det må også være mulig å kunne utløse de rettigheter som eksisterer i opplæringsloven kapittel 6 uavhengig av hvor man er bosatt, og uten de begrensningene i rettighetene som eksisterer i dag.

Der det skorter på kompetanse, og befolkningsgrunnlaget er lite, slik som for eksempel i lulesamisk område, må det en økt innsats til for at opplæringslovens regler i forhold til samiskopplæring skal kunne effektiviseres. Det blir da feil å bruke ressurser på å tvinge

gjennom bruk av samisk på det nivå som legges opp til etter språkreglene i sameloven, når kompetansenivået i språket ikke kan reflektere reglernes formål. Man revitaliserer ikke bruken av et språk ved å innføre et regelverk som på de fleste områder vil mangle forutsetninger til å fungere. Men man kan revitalisere og styrke språket med økt innsats i opplæringssektoren, i barnehagen og på grunnskole- og videregående skolenivå.

Ellers bør fokuset i samisk distrikt rettes mot holdningsarbeid og styrket bevissthet rundt den samiske kulturen og de rettigheter denne folkegruppen faktisk som urfolk, og viktigheten av vern og utvikling av den samiske kulturen som en del av den norske nasjonalstaten.

Forvaltningsområde for samisk språk kunne sentreres til de tradisjonelle samiske områdene der den samiske befolkningen er stor, og i forhold til øvrig samisk befolkning sørge for å styrke deres muligheter til å revitalisere sitt språk gjennom fokus på utdanning og holdningsarbeid.

Neste skritt på veien med hensyn til utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk vil da falle naturlig når kompetansen er tilfredsstillende. Slik ordningen er i dag, i utvidelsesområdet spesielt, drukner det samiske språket i misforhold mellom lovgivningens intensjoner, og det faktiske grunnlaget reglene har for å fungere.

Fokuset må da dreies bort fra innføring av regelverk for omfattende bruk av språkene overfor offentlig forvaltning, og heller sentreres mot kompetanseoppbygging av språkene.

Realitetsforskjellene ved å dreie fokuset bort fra en omfattende lovgivning om bruk av samisk språk i store deler av samfunnet i samisk distrikt, til å sette inn ressursene på opplæring i samisk språk, uavhengig av tilknytning til forvaltningsområdet for samisk språk, vil være at den territorielle begrensningen faller bort og de administrative vanskelighetene lovgivningen per i dag medfører også forsvinner.

Dette vil skape en mye større forenbarhet mellom samisk krav til beskyttelse og utvikling på den ene siden, og på den andre siden statens muligheter for å gjennomføre sine forpliktelser til å sørge for selvstendig vern av de ulike samiske språkene.

Kildeliste

Litteratur:

Skogvang, Susann Funderud, *Samerett*, (Universitetsforlaget 2002)
Skoghøy, Jens Edvin A., *Twistemål*, 2. utgave (Universitetsforlaget 2001)

Lovforarbeider:

NOU 1984: 18.

Samenes rettsstilling

NOU 1985: 14.

Samisk kultur og utdanning

NOU 1993: 13.

Leve og lære II – om utdanningsfinansiering og studentvelferd

NOU 1995: 18.

Ny lovgivning om opplæring

NOU 1997: 5.

Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett

NOU 2000: 3.

Samisk lærerutdanning

Ot.prp. nr. 60 (1989-1990).

Samisk språk. Lov om endringer i I) Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven). II) Lov 13. juni 1969 nr. 24 om grunnskolen. III) Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene.

Ot.prp. nr. 45 (2003-2004).

Om lov om endringer i lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. og i straffeprosesslova

Ot.prp. nr. 38 (2004-2005).

Om lov om endring i lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold

Ot.prp. nr. 36 (1996-1997).

Om lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)

Innst. O. nr. 50 (2004-2005).

Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om lov om endring i lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold

Innst. S. nr. 23 (1997-1998).

Innstilling fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Siri Frost Sterri og Svein Ludvigsen om å gi kommuner i det samiske forvaltningsområdet rett til å velge nasjonal eller samisk læreplan for grunnskolen.

St.meld. nr. 55 (2000).

Om samepolitikken

St.meld. nr. 29 (1994-95).

Om prinsipper og retningslinjer for 10-årig grunnskole

Andre offentlige dokumenter:

- Høringsbrev om endring i samelovens kap. 3
- Brev datert 19.02.2003 fra regjeringen. Prinsipiell uttalelse om SP art. 27
- Kommunal- og regionaldepartementet mai 2002, *Rapport om utgifter knyttet til tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene.*
- Samisk språkråd i 2000, *Undersøkelse av bruken av samisk språk*

Lovregister:

Grunnloven

Lov om sametinget og andre samiske rettsforhold 12. juni 1987 nr. 56.

- Sameloven

Lov 21. desember 1990 nr 78:

- Lov om endringer i sameloven av 12. juni 1987 nr. 56, grunnskoleloven av 13. juni 1969 nr. 24 og domstolloven av 13. august 1915 nr. 5.

Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker 10. februar 1967.

- Forvaltningsloven

Lov om målbruk i offentlig tjeneste 11. april 1980 nr. 5.

- Målloven

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 21. mai 1999 nr. 30.

- Menneskerettsloven

Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa 17. juli 1998 nr. 61.

- Opplæringsloven

Lov om rettergangsmåten for tvistemål 13. august 1915 nr. 6.

- Tvistemålsloven

Lov av 17. juni 2005 nr. 99.

- Lov om endringer i sameloven av 12. juni 1987 nr. 56

Lov om kommune og fylkeskommuner (kommuneloven) 25. september 1992 nr. 107.

- Kommuneloven

Lov om Den norske kirke 7. juni 1996 nr. 31.

- Kirkeloven

Lov om barnehager 17. juni 2005 nr. 64.

- Barnehageloven

Lov om domstolene 13. august 1915 nr. 5.

- Domstolloven

Lov om rettergang i straffesaker 22. mai 1981 nr. 25.

- Straffeprosessloven

Forskrifter:

Forskrift 1992.03.31 nr. 0204.

Forskrift om rett til opplæring i samisk

Internasjonalt regelverk:

- FN konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP)
- Europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK)
- ILO konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (ILO - 169)
- ILO Constitution
- European Charter for Regional or Minority Languages
- Framework Convention for the Protection of National Minorities

Domsregister:

Høyesterett:

- Rt. 2001 side 769

EMD:

- Communication No. R 6/24, 30. juli 1981, *Sandra Lovelace vs. Canada*
- Communication No. 197/1985, *Kitok vs. Sweden*

Internettressurser:

www.ILO.org

www.ssb.no

www.fylkesmannen.o

www.regjeringen.no

www.sametinget.no

www.rechtsdata.no

www.lovdatab.no